

SZOMORY EMIL

HAVASI GYOPÁR
ÉS EGYÉB LEVELEK
AZ OLASZ HADISZÍNTÉRRŐL

Az ATHENAEUM A.-T. KIADÁSA

A szerzőé minden jog

Ajánlom e könyvet

József királyi herceg

*lovassági tábornok ő fenségének
hódoló tisztelettel és hálás emlékezéssel
a hadiszállásán töltött napokra.*

Havasi gyopár

Az olasz háború: valami egészen más minden elképzelésnél. Alig húsz kilométernyire a fronttól megrendítő nyugalom, végtelen csend és megnyugvás a tiz hónapos galíciai fergeteg után. A háború irtózatossá lázából és izgalmából a mögöttes országra nem háramlik át semmi, azok néhányan, akik itthon maradtak, még csak túlságosan komolyan sem veszik és úgy beszélnek róla, mint egy álmóról, amelyből már reggelre biztos az ébredés.

— Hát nincs senkije, akit féltsen? — kérdem egy asszonytól, aki virágot áru!: bordó cuclament, sötétkék enziánt, tűzpiros alpesi rózsát, amelyeket maga szedett a hófedte hegyeken.

— A férjem van odafönn, — feleli derűsen — meg a fiam is, mind a kettő. De féltetni nem féltem őket.

— Nem értem ...

— Máskor, más években zergére mentek, amit nehezebb, veszedelmesebb volt löni, mint embert. No meg fáradtságosabb is.

— De az ember visszalő ...

— Vissza? Hová? Az égbe? Nem lehet.

— Azt mondta, a férje és két fia van oda ...

— Holott csak a nagyobbik fiamnak lett volna muszáj, tirolai császárvadász. A férjem rég túl van a

katonasoron, a másik fiú még gyerek, iskolába jár. Elmentek együtt, vasárnap én is felmegyek.

— Hát maga jó asszony csak úgy jár a harctérre, mint vásárra szokás.

— Úgy hát, tisztát kell vinni az öregnek is, meg a gyerekeknek is. Az őrnagy úr már meg is engedte.

Az őrnagy urat is ösmeri?

— Hogy ösmerem-e? Hiszen az is császárvadász.

— Persze ...

— Itt lakik ebben a házban. Reggel felmászik a hegyre és estére lejön. *Nézze*, ott fordul be az utca-sarkon, majd meglátja, milyen szépen köszön vissza nekem.

Egy arany galléros fiatal ember az őrnagy. Rövid turistanadrág van rajta, szeges cipő, a vállán hátizsák, a kezében hatalmas hegymászó bot, a sapkája mellett havasi gyopár.

A szálloda, amelyben más években ilyenkor angolok és amerikaiak tolonganak, tátong az ürességtől. Két-három tisztiszolga ólalkodik a folyosón, a vastag szőnyeg felfogja a súlyos léptek zaját. Egy pár katonatiszten kívül nincs itt senki, az utcán is csak elvétve látni embert.

— Hát mégis hogy lehetséges, — kérdem az egyik-től — hogy alig egy macskaugrásra a határtól nem látni embert?

— Odafönn vannak mind, — magyarázza, — mi az ördögöt keresnének itt, a hegyek aljában. Elég igazságtalanság, hogy bennünket nem engednek. Az egész életemet odafönn töltöttem és most, amikor csak ott érdemes lenni, itt kell silbakolnom.

— Hány éves?

— Negyven, hatvan, — akármennyi, fenn vannak a gyerekek mind, éppen én vagyok ilyen szerencsétlen.

Azt mondta az őrnagy úr, alkalmilag felváltat egy sebesülttel. Köszönöm szépen. Majd bolond lesz valaki a kedvemért megsebesülni, tízszer fordul fel az olasz, míg közülünk valakit eltalál. Itt más világ járja, uram, ez nem Galícia, ezek nem Kárpátok, vakondtúrások, mint a hazakerült gyerekek beszélnek, ezek hegyek, a mi hegyeink, a szakadékokban enzián virágozik s a tetejükon havasi gyopár terem.

Az őrnagy, akit a felső parancsnokság már értesített látogatásomról, lekötelező szívélyességgel fogadott. De ami mindennél nagyobb örömet okozott, hogy az őrnagy idegen hangzású vezetékek és keresztnéve dacára tűzgyökeres magyar ember és olyan magyart beszélt, mely mint a muzsikaszó hangzik.

— Az apám; svéd volt, az édesanyám magyar — mondja — és az vagyok magam is. Magyar iskolába jártam, magyar ezredeknél szolgáltam, a családom Kőszegen lakik. Hogy mégis ide kerültem parancsnokolni e nagy hegyek felett, annak a magyarázata egészen egyszerű. Beosztottak a tiroli császárvadászokhoz, a legutóbbi hét évet itt szolgáltam és úgy ösmerem az itteni terepet, az embereket, a viszonyokat, mint a saját hazámat. A tisztjeim között is sok a magyar, akik velem együtt csinálják végig a háborút. A galíciai szenny és piszok után az olaszok ellen indult háború valóságos nyári üdülés, a legénység úgy él itt, mint Ádám a paradicsomban.

— De ezek az egetverő hegyek és a magyar katonája, aki csak a rónát járta ...

— Nincs az a passzionátus hegymászó, aki jobban boldogulna itt, mint a magyar baka. Igaz, az első percben csóválja a fejét, a másodikban már neki is vág a hegynek. És ha közben megáll, nem azért teszi, mintha

elfáradt volna, hanem, hogy virágot szedjen. Nehéz a magyar katonái; lehetetlen feladat elé állítani, és ami odahaza a pipacs meg a búzavirág, az itt a havasi gyopár. Hogy valamivel magasabban terem, oda se neki, mintha egész életében azt szedte volna.

— Ismeri...

— Bizony az! És a harci készség a változott vidék folytán nemhogy lankadna, de egyre erősödik. Soha egy szó panaszt nem hallottam. Alig lehet viszatartan; az embereket, hogy a hegyről le ne rohanjanak a völgybe, már nem győzik várni az olaszt. őszintén beszélve, nem is tartják egyenrangú ellenfélnek és bizonyos lenézéssel beszélnek róluk. Amellett utálják szívből és igazán és annak a jólelkűségnek, amellyel például az orosz foglyokat kezelték, errefelé semmi nyoma. Akire pedig a magyar baka haragszik, annak Isten legyen irgalmas.

— Szóval, nem tartják veszedelmesnek az olaszt?

— Láttunk mi már egyéb vihart és itt vagyunk mégis jó egészségben. A zászlóaljam jelentős részében ugyanazokból áll ma is, mint akikkel tíz hónap előtt elindultunk. Veszteségünk volt; elég, de aránylag örvedetesen csekély. Holott mindig a legelső sorban küzdöttünk. Ahány tisztem, az mind ki van tüntetve és a legénység javarészáének mellén ott büszkélkedik a vitézségi érem. Ha pedig meg tudtunk maradni eddig, megleszünk ezután is. Mert egyszer megmászva ezeket a hegyeket, már könnyebb verekedni, mint volt Galíciában és mindenkifölött a Kárpátokban. Aztán itt egész más világ járja, a lakosság, mely helyén marad; az utolsó szál emberig, felbecsülhetetlen szolgálatokat teljesít, itt ugyanis katona mindenki, a tizenkét éves fiú és a hetven éves aggastyán. És valamennyien áthatva olyan hazaszeretettől, mely könyekig

megható. Amikor például arról volt szó, hogy a határvárosok civillakosságát békés vidékre költöztetjük, hosszú vonat várt indulásra a pályaudvaron.- Mindössze két utas jelentkezett. Egy idegbeteg tanár, meg egy öreg asszony. Szilárdak és hűek ezek a karintiaiak és tiroliak, mint a hegyek, amelyek a határaikat védik. A lelkük tiszta, romlatlan és fehér, mint a havasi gyopár ott fent az ormokon. Egyébként majd lesz alkalma megösmerni ezeket az embereket és csodálni őket.

Másnap, pénteken, reggel az őrnagy kíséretében felmentünk az egyik magaslatra, amelyen a Standschützeknek egy detachementja táborozik, járatlan utakon és szakadékokon keresztül felvergődtünk az e'ső tisztásig, ahol egészen fiatal és egészen öreg emberek katonás fegyellemmel tisztelegtek az őrnagynak.

— Grüss Gott, Grüss Gott! — ismételte válaszul a tisztelgésre az őrnagy, aki minden egyes embert személyesen és névleg ösmer. Aztán röviden elmondta a Standschütze egész szervezetét.

— Bocsánat, őrnagy úr, — vetem közbe, — ha volna kegyes a Standschütze szót magyarra lefordítani.

— Fordítása nincs is talán. A magyar fiuk a hófehér fejek után közben úgy hívják őket: havasi gyopár. A szervezetül: egészen egyszerűen két szóban összefoglalható: mindenki katona. Tizenhét éves korától hatvanhat éves korig, de mint láthatja, vannak itten e kor alatt és e kor felett. Természetesen, kivéve azokat, akik rendes katonai kötelezettségüknek tesznek eleget. Ezek ideiglenesen ki vannak véve a Standschütze állományából és tiroli ezredeknél teljesítenek rendes katonai szolgálatot.

— És ezek a gyerekek? Van itt olyan, amelyik tizenkét éves.

— Ezek a Jungschützek és kiegészítő részét képezik a Standschützenek. Bár kitűnő lövők, front-szolgálatra felhasználni nem lehet őket. Viszont ők hozzák fel a hegyekre, ahol semmiféle állat nem boldogul, az élelmiszereket és a muníciót. Amiben egyébként az aszszonyok is segédkeznek nekik.

— A Standschütze, mint szervezet — folytatta az őrnagy — az én főparancsnokságom alatt áll, de hogy az érintkezés egyszerűbb legyen, ők maguk között is választanak parancsnokot, akinek kapitányi rangja, arany gallérja és arany kardbojtja van. És választanak egész tisztikart, melynek minden egyes tagja ugyanazt a distinkciót viseli, mint a rendes katonaság. A tisztek nevezik ki az altiszteket, elsősorban azokat, akik valaha a közös hadseregben szolgáltak.

— Hát olyanok is vannak, akik nem voltak katonák?

— Sorkatonának nem mindenki alkalmas. De Standschützenek beválik, még ha félkarja hiányzik is és az egyik lába fából való. Alert félkarral is pompásan tud lőni és sántán is azzal a biztonsággal ugrál a sziklákön, mint a zerge. Egyébként pedig a Standschütze intézménye Tirolban ősrégi, viszont a háború szülte Karintiában, amelynek lakói a hazaszeretettől csakúgy át vannak hatva, mint a közvetlen szomszédaik.

Aztán jöttek sorba jelentéstételre a Standschütze tisztjei. Elsőnek természetesen a kapitány, aki béke idején a Grossglockner aljában lakik és korcsmáros.

— Grüss Gott Herr Hauptmann! — mondja neki egész kedélyesen az őrnagy és nyomban hozzáteszi:

— Wie geht's Dir?

Tegezi, akárcsak bármelyik tisztársát a közös hadseregben. És amikor észreveszi, hogy meglepődöm, rögtön magyarázattal is szolgál:

— Nemcsak a kapitánnyal és a tisztekkel vagyok ilyen meghitt viszonyban, hanem a legénységgel is. Tegződöm valamennyivel, ami igen hízelgő számukra. Ön-érzetessé teszi őket és megadókká. Mert alapjában igen büszke, sőt gőgös a tiroli, és ha egyszer megcsökönnyösödik, inkább fejfel megy neki a falnak, semhogy engedjen.

— Hivatalosan hogy méltóztatik érintkezni ezzel a kapitánnyal? Bocsánatot kérek, de ahogy én nézem ezt a nagy darab embert, az apró szemek a kerek fejben, nem éppen azt látszanak elárulni, hogy túlságosan intelligens. Egy komplikáltabb katonai parancs elé állítva, azt hiszem ...

Az őrnagy közbevágott:

— Kifogástalanul megért mindent, csak a kellő formát kell számára megtalálni. A térképre nincs is szüksége, mert minden hegy, minden szikla, szakadék, ösvény, tisztás, kút, patak, vagy amit parancsol; be van vésve a fejébe. Elég ha azt üzenem neki: ennél meg ennél az áthidalásnál, jobbra a hatodik jegenyétől ezt meg ezt akarom. Egy hajszálnyi eltérés nincs a megadott parancs és a kivitel között, oh, ez százszor van kipróbálva. De hát tessék elképzelni, hogy ez a negyvenkilenc éves ember, aki valaha császárvadász volt, az egész életét itt töltötte a hegyek között, itt folyt le az ifjúsága és a három évet kivéve, amelyet a hadseregben szolgált, örökké a hegyek között kószált.

— Az őrnagy úr, — mondom a kapitánynak, — olyan elragadtatással beszélt önökről, hogy boldog vagyok, amiért megszoríthatom a kezét.

— Az őrnagy úr — feleli a derék Standschütze — megtalálta a helyes utat a mi szívünkhöz. És ha el fog jönni a nap, amikor bizonyosságát kell adni a lángoló hazaszeretetünknek és odaadásunknak, nem lesz

köztünk egyetlen egy sem, aki habozás nélkül nem tudna meghalni.

— Mégis, mit gondol, kapitány úr, errefelől is jönnek majd a Welschek?

— Jönni jöhetnek, — feleli, amíg keményen megragadja a kardja markolatát, — de arra esküszöm, hogy e helyen tul egy tapodtat sem tehetnek.

— Ha kérdeznem szabad, valamennyien, akik itt vannak, úgy beszélnek, mint ön?

A kapitány erre Vergatterungot vezényelt. Néhány perc alatt teljes glédában állottak a Standschützeék, — megható volt nézni a sok galambösz embert és hófehéret, mint a hattyú, amint állta a haptákat

— Ruht! — kiáltja a kapitány és a tiroli dialektusában beszélni kezd:

— Sagt's, Leuterl, hat Jemand von Euch ä Furcht?

Harsány kacaj a válasz erre a kérdésre, amely mindennél élénkebben bizonyítja, hogy ezek között valóban nincs senki, aki félne az olasztól.

— Vielleicht Du? — folytatja az évődést nevetve.

Ekkor a második sorból egy rózsásképzű aggastyán lép elő. Hat katonát adott a királynak, ő a hetedik. Még sarzsit sem fogadott el, mint egyszerű közlegény szolgál a Standschützeéknél, holott nálánál jobb lövő aligha akad e tájon. H szeme tisztán és világosan lát, a keze nem reszket, amint egy távoli fa törzsét veszi célba és a krétával megjelölt tenyéryi rész közepét találja.

— Hast Du ä Furcht? — ismétli tréfásan.

Mire a vén sas komolyan válaszol:

— I net, sonst war i mit máne siebzig net kuma!

Azt mondja, ha félne, nem jött volna a hetven évével a háborúba. — A tiroli vörös sast ezek megvédik és jaj annak, aki bántani megkísérli!

Kifogástalanul épített barakkokban laknak ott a hegyen, szorosan egymás mellett van a fekvőhelyük; tiszt és közlegény valamennyien régi jó barátok. És most, hogy elhelyezkedtek, el sem mozdulnak a határ kijelölt részéről, majd csak háború után. Nincs az a békeidejebeli kaszárnya, amelyben nagyobb rend uralkodik, mint itt a Standschütznéknél, még csak a feleségük után sincs vágyódásuk, akiket ilyen bizonytalanul hosszú időre kellett elhagyniuk. Viszont az öreg anyókák nehezebben élik bele magukat a bus szalmaözvegységbe és vasárnaponként felmászna a hegyre a férjeik után és együtt imádkozna velük a tábori oltár előtt, melyet fenyőgalyakból fontak. Ilyenkor tiszta fehérneműt és jófajta elemózsiát is hozna, mert hát a szédületes magasságban a jó tiroliak koszt dolgában az egész héten át nem lehetnek válogatósak. Azt eszika, ami éppen kerül és ha egy kis bánatuk van, úgy azt csak a rendelet okozza, amelylyel megtiltották nekik, hogy háború alatt zergére vadászhasanak.

A szigorú tilalom ellenére is egy hatvankét éves választott százados, aki földbirtokos, egy pár gyönyörű agancscsal kedveskedik az őrnagynak.

A főparancsnok, amilyen leereszkedő és kollegiális a Standschützékkal, azonképpen nem ösmer a szolgálatban tréfát és tud könyörtelen is lenni. Még csak nem is nyúl a feléje tárt agancsok után, hanem meglepetten kérdezi :

— Ki lőtt zergére? Hiszen ezek friss zergeagancsok!

A vén sas nem tud hazudni:

— Herr Major, melde gehorsamst, — dadogja, — amint mentem rekognoszálni a határon az embereimet, elsült a fegyverem és a golyó véletlenül egy éppen arra szökdécselő zergét talált.

Az olasz katonákról, akik a legelső sorokban küzdenek

Aki valaha Velencét járta, szerelmesek, boldog nászutasok, Itália kék ege alatt elsőknek a bersaglieriket pillantották meg, az alacsony termetű, zömök hadfiakat, amint büszkén csavarogtak a pályaudvar körül, öntelt arccal a fejükbe nyomott sisak alatt, melynek oldalt lelógó kakastollait a Canale Grande felőli enyhe szél gyengéden libegtette. A bersaglierik, — e szónak talán csak többszáma van — rendszeren párosával jelentkeztek, aminek az voítl a magyarázata, hogy baj esetén egymást kölcsönösen megvédelmezzék. Szolgálaton kívül méltóságteljesen és a saját értékük rendkívüli túlbecsülésében igen kényelmesen jelentkeztek, — valami felsőbb megbízatással azonban sebes apró léptekkel libbenték tova, olyan sürgős és tiszteletreméltó igyekezettel, amely mindenki számára, aki nem benszülött olasz, a komikum erejével hatott. Ami azonban vitán felül állott: a bersaglieri minden elképzelésben és vonatkozásban rátartós volt önmagára és büszke honfitársaik határtalan szeretetére, amellyel minden lépését kísérte.

Ezekre a kakastollú bersaglierikre és legközelebbi testvéreikre az olasz hadseregben, az alpinikre, várt a feladat, hogy az első súlyos tördőfést adják a hűtlenül elhagyott szövetségesnek és ezekről jósolta meg néhány

hét előtt Gábielle D'Annunzio, hogy ők verik majd be az első szöveget az osztrák-magyar monarchia koporsójába. Ámde a háborúban még sem úgy történik minden, amint Cadorna generális, vezérkari főnök és verselő parancs-örtisztje elképzelték és a tördőfés, mely — csekélység! — a monarchia szívének volt szánva, hatástalanul pattant le a jégborította, hófödte sziklákról, amelyek mögött hősök küzdenek, rettenthetetlenek, akiknek szíve a hazáért dobban. Viszont pártatlanul el kell ismerni azt is, hogy a bersaglierik és alpinik bátorsága nem mondvacsinált, és bár minden igyekezetük és támadásuk bravúros lendülete hajótörést szenvedett azok hősiességén, akik ellen intéztetett, a valóságban megérdemelték volna, hogy becsületesebb és könnyebb feladat elé állítsák őket annál, amelynek megoldását szentségtörő hazájuk tőlük elvárta és megkövetelte. Igaz, nem abból az anyagból vannak gyúrva, mint a százezrek, akik Ypernnél és Galíciában, Arrasnál és 'Lodznál mint ércfal állottak ellen minden támadásnak és akik a Kárpátokban még a természetet is, minden millió esztendő és szuverénnek tartott berendezkedésével egyetemben legyűrték. Kevésbé ellentállók, puhábbak és nervózusabbak, idegessé teszi őket a nehéz lövegek üvöltése és zuhanása és elérzékenyülnek véres sebek és kihült tetemek fölött. Hanem igazságtalanság volna a személyes bátorságukat elvitatni, — a szenvedélyt és élant, amellyel első rohamaikat keresztülviszik. Ezt szíves készséggel elismerik ellenfeleik is, akik nyugalom, biztonság és háborús tapasztalás dolgában mint a legmagasabb fenye nőttek föléljük. Mégis bizonyos, hogy az olasz hadsereg egyéb fegyvernemei az alpinikkel és bersaglierikkel minőség dolgában össze sem hasonlítható és Cadorna tábornok jól tudta, miért bízta éppen ő reájuk a faltörő kos olyan fájdalmasan nehéz és, mint az eredmények bizonyítják, hálátlan szerepét.

Az olasz elite katonaság: a berságlieri és alpini története egyébként nem régi keletű s közülök a berságlieri századot 1836-ban Ferrero della Marmora generális létesítette és olvasztotta bele a szardíniái hadseregbe. Maiakkor is mintakatonákból szervezték; erőteljes fiatal emberekből, akik minden tekintetben példaadással voltak hivatva szolgálni az egész hadseregnek. Biztos kezű lövők, fáradhatatlan gyaloglók, bátrak és elszántak, akiknek hozzátartozásuk alig volt valakihez és szívvel-lélekkel tudtak katonák lenni. Az alakulás minden várakozáson felül jól bevált: 1843-ban már egy egész zászlóaljra szélesedett ki a két század, 1852-ben már tíz zászlóalj berságlieri volt a szardíniái hadseregben és amikor királyság lett Itáliából, hét ilyen ezredet állítottak fel, ezredenként hat zászlóaljjal. Az 1882-ben létesített hadseregszervezeti törvény pedig úgy intézkedett, hogy a tizenkét olasz hadtest mindegyikébe legyen egy berságlieri-regiment, azonkívül a honvédségnél további tizennyolc berságlieri-zászlóaljat létesítettek,

A berságlieri kiképzetésének első paragrafusa: mindenki műlövész legyen. Másodsorban futásra tanítják, olyan testi ügyességre tehát, melynek értéke felől sokat lehetne vitázni. Néha óraszám futkároztatják a berságlierit gyakorlatképen és ennek következménye a rendes lépteinek sajátossága, mely az idegen szemlélőre majdnem nevetségesen hat. Az olasz hadseregben ezzel a futkározással a menetelés gyorsaságát akarták elérni, a valóságban azonban, mint már eddig is bebizonyosodott, ez a nagy sietség a kitartás rovására történik. Azonkívül bebizonyult az is, hogy a berságlieri kiképzetése éppen ezen természetellenes követelmények folytán, többé-kevésbé súlyos szív-működési komplikációkat von maga után.

Az alpinik története még rövidebb időre nyúlik vissza. A múlt század nyolcvanas éveinek vége felé plasszírozód-

tak a hadseregbe, mintegy természetes folyományaképen a turisztika felvirágzásának és a hegyi sport fellendülésének. Egész jogos volt a feltevés, hogy a gyakorlott hegymászást majdan a hadsereg javára lehet kiaknázni. Mert mindegy volt, hogy aki ellen vonul majd fel az olasz katonaság, akár Franciaország ellen, akár mi ellenünk, — az egész hadjárat első és döntő ütközeteinek az Alpések adódnak színterül, mert hiszen ezek képezik északról az ország határát.

A hegyi háborúra kellett kiképezni tehát a katonaság jelentős részét és » a szent célt követve született meg az alpini. Felszerelték mindazzal, ami a hegyi sporthoz, turisztikához hasznos és szükséges; kaptak nehéz, szeges bakancsot, hátizsákot, kötelet és éles baltákat, melyek jégbe, sziklahasadékokba is könnyen belevésődnek. Nem sajnálták tőlük az Olaszországban idáig ismeretlen és Tirolból importált lábszárvédőket sem, melyeknek hasznát kellőleg értékelték és ezzel készen volt az alpini, akit a civil turistától csak a vállára aggatott karabély és töltényöv különböztetett meg.

A dolog természetében rejlik, hogy az alpesi ezredekhez, melyek száma nagyon hamar tízre emelkedett, csak olyan hadköteleseket soroztak be, akik civiléletben is ott-honosak voltak a magas hegyek között és turisztikára ekként testalkatuknál fogva is kiválóan alkalmasoknak látszottak. Elsősorban a félfrancfta piemontézieket, továbbá az Aostából való legényeket sorozták az alpini ezredekhez, olyanokat tehát, akiknek a Matterhorn, a nyugati Alpések királya, már bekandikált a bölcsőjükbe és az Abruzzóból származó újoncok közül azokat, akiket testi ügyességük különösképen ajánlott.

Ebből az elsőrendű emberanyagból kerültek ki az alpesi ezredek, azokból tehát, akik az Alpések bármely részén bizvást felvehették a küzdelmet, akikről bizton-

sággal volt feltételezhető, hogy elbírják a legkeményebb strappát és vértézve vannak az időjárás összes viszontagságai ellen.

A franciák féltékenyen nézték ezeket az alpesi alakulatokat az olasz hadseregben és csakhamar a szomszéd mintájára megalakították ők is a maguk hegyi katonaságát. Az osztráknak nem volt szüksége rá, hogy az olaszt utánozza, nem kellett új fegyvernemet létesítenie, mert hiszen ott voltak a hadsereg kebelében a rég ideje pompásan bevált alpes-vidéki ezredek, amelyek felszerelését kellett csak némileg kiegészíteni, hogy az alpinikkel turisztikai szempontból egyenrangúvá legyenek. Az meglehet, hogy a tiroli és karinthiai honvédek újjászervezésénél, az úgynevezett Landschütznéknél az olasz minta nem volt hatás nélkül.

Hogy melyik ellenfél ellen készültek fel évek és évek óta az olasz alpinik, az a határos országokban már rég-ideje nem volt kétséges. Az osztrák Landschütze-tisztek, maguk is a hegyekben gyakorlatozva, a legmagasabb ormokról, amelyek ugyancsak távoli kilátást engednek, élesen figyelték a szövetségesnek, a »jó szomszéd«-nak évenkénti manővereit és megfigyeléseik folytán a legfurcsább tapasztalatokat nyerték. Egy karinthiai Landschütze-kapitány beszélt nekem, hogy az ő ezredével szemben fekvő hegyeken egy egész csomó idegen alpini-bataillon gyakorlatozott, amelyekről nem volt nehéz megállapítani, hogy ezeket a francia határról ; dirigálták ide, hogy a monarchia felé eső határt mentől jobban, alaposabban megismerjék. Valószínű, hogy ekkor Olaszországban már tisztában voltak vele, hogy a jövő háborújában az olasz alpini útja nem a francia, hanem a mi határunk felé kell hogy vezessen.

A bersaglieri-ezredeknek, amelyeket Cadorna generális kivont hadtestjeikből és beállította őket végig az alpesi

határokon, idáig nem volt szerencsájük az öthetes háborúban. Mire is mennének itt, az elérhetetlen magasságok között a mulatságos kakastollas vitézek a futás művészetével, amelyre annyi szeretettel betanították őket? így hát a valóságban az alpiniknek kellene helyt állaniok, de hát a magas hegyeken át messzi és túlságosan fáradtságos az út — Bécsbe és Budapestre. Pedig eleget próbálkoztak, de még mindig nagyon távol vannak a céljuktól, körülbelül annyira, mint ! tavaly ilyenkor, vagy tiz évvel ezelőtt. Egyetlen lépést ha megtesznek előre, véres fejjel verik őket vissza kettővel, — a kiváló turistákat és elsőrendű hegymászókat a tiroli vadászok és magyar honvédek, akik pedig — Istentől megáldott tehetséges fiuk — egész életükben csak az Alföldet járták.

Vesztett ügye ez itt Karinthiában az olasznak és ezt a vesztett ügyet nem tudják sem a kakastollas bersaglierik, sem az alpinik, a kitűnő hegymászók megmenteni.

Az ezredes szíve

Egyszer Chyrovnál, utoljára, még április végén, a Kárpátokban találkoztam a debreceni honvédezredessel, akit úgy hívtak : a rohamvezredes, der Sturmoberst. Azért kapta ezt a megtisztelő elnevezést, mert ő meg a dandára volt legelői, amikor a /legnehezebb feladatot kellett megoldani, a legelkeseredettebbet egyben, amikor arról volt szó, hogy olyan állásából muszáj kidobni az orosz, a melybe, úgy tetszett, már örökre befészkelte magát. Akkor került a sor a Sturmoberstre, aki ezredes létére is legelői rohant az ötven egynéhány esztendejével és az éles Rajta-Rajta kommandója nyomán ezrek meq ezrek halálhörkése fakadt.

A szíve, az ilyen elszánt katonának a szíve, természetesen nem lehetett vajból és az ezredes sohasem is büszkélkedett vele, hogy elnéző és gyengéd és hogy Puccini muzsikájára reagál. Egy háborús katona tetőtől-talpig, ahogy a könyvben áll, habozás és kímélet nélkül való és érdemes célért minden pillanatban kész meghalni.

Hetek és hónapok legvéresebb csatái, rémes küzdelmei alatt az ezredesnek, a Sturmoberst-nek nem görbült meg a hajszála sem. Jobbra-balra tőle elhullottak a legjobb honvédei, de őt csodálatosképen elkerülte a golyó. Legendák keringtek már róla a tisztársai között és a légénység úgy nézett fel rá, mint egy szentre, akinek testét nem fogja a tüzes acél.

— Ezredes uram, — kérdeztem tőle a Kárpátokban — hát mondja, mégis hogy csinálja?

A magas, szikár alakja, melyet ugyanolyan komisz mundér fedett, mint akármelyik honvéd közlegényét, egész valójában remegett, úgy nevetett.

— Hát téged is felültettek, öcsém, ezzel a bolondsággal? Éppen úgy elpusztulhatok én is, mint bárki közülünk, és ha mégis nehezebben, csak egy az oka, hogy helyén van a szívem és ugyanolyan nyugodtan ver az ágyútűzben is, mint odahaza Debrecenben.

Aztán elbúcsúztam a derék ezredestől, jöttem vissza a Kárpátokból a mi hadiszállásunkra és azóta nem halottam semmit felőle.

II

Az olasz hadiszíntérre érkezve, második kirándulásunkul egy honvédezred volt megnevezve. Odaérve, az ezredes után érdeklődtem. A nevét meghallva, a tisztek egyszerre kérdezték:

— Hogyan, hát ismeri?

— A Sturmoberstet ki ne ismerné, aki valaha honvédeknél járt. Mi van vele?

— Itt van már megint, fenn a legmagasabb hegyek között.

— Már megint? Hát hol volt eddig, ha kérdeznem szabad?

— Egy kicsit a másvilágon ...

— Mégis, hogyan történt?

— Hosszú elmondani, mi minden esett meg vele és hogy került vissza ismét hozzánk a Sturmoberst, nem is egyszer, kétszer a másvilágról.

— No, beszéljék el, kérem...

— Hetek óta hiába próbáltunk bevenni egy magas-

latot. A muszkák nem mozdultak a világ minden kincséért sem, úgy beásták magukat, hogy még a tüzérség se tudta őket megpuhítani. Végre a generális elhívatta az ezredest. Elmondta neki szép sorjában, miről van szó. A Sturmoberst hat óra időt kért, hogy kipihentesse honvédekét és alaposan jóltartsa őket. Akkor aztán haptákat vágott:

— Generális uram, — így ígerte — holnap estére a magaslat a mienk.

Be is váltotta a szavát, de nagy árat kellett fizetnie érte. Sok derék honvédünk pusztult el a gyilkos rohamnál és a Sturmoberstet is haldokolva hozták be az ezredhez. Az egész mellkasát feltépte egy gránát, a bordái eltörték és közöttük mint véres tömlő lógott ki a szíve.

Letették egy szalmaaljra és ahogy ott feküdt szegény, megtört szemekkel és a testén kívül dobogó szívével, nem adtunk volna az egész becsületes életéért két garast.

Aztán jött a generális és formálisan búcsút vett a legderekből tisztjétől. Lehajolt hozzá a fekvőhelyéhez és percekig szorongatta a nedves kezét. Már a feldpáteri is előkerítettük és percről-percre vártuk a halált. De a roham-ezredes birokra ment vele és nem engedett. Egy fiatal doktor volt nálunk, azt hívatta.

— Hallod-e, doktor, — így szólt hozzá — van-e ráspolyod?

— Ráspolyom? Minek?

— Hát csak annak, öcsém, hogy ráspolyozd le ennek az eltört bordámnak a hegyes végét, mert úgy szúrja a tüdőmet, hogy mindjárt megfuladok.

A doktor habozott; azt hitte, már delirizál a Sturmoberst és meg sem mozdult. Ekkor az ezredes a künlőgő szívével rákiáltott:

— Hozzad, öcsém, azt a ráspolyt, mert ha nem hozod, istenuccse az lesz az utolsó ténykedésem, hogy felköttemlek.

Ahogy jött ki a doktor a szobából, körülfogtuk.

— No, mi van vele? — kérdeztük.

— Még agonizál, szegény — felelte az orvos és rohant a ráspolyért, hogy még életben találja azt, aki rendelte.

A Sturmoberst pedig, alighogy a doktor visszajött, kiegyenesedett a szalmából készült fekvőhelyén és odatartva a törött bordáját, azt, amelyik a tüdejét szurkálta, ráparancsolt:

— Ezt az istentelent, ennek a hegyét faragd simára.

Negyedóra hosszát tartott a műtét, — egy félóráig, amíg a doktor megint előkerült. Ismét közrefogtuk:

— Beszélj no, sokat szenvedett?

Ezúttal a doktor még annyi időt sem vett magának, hogy feleljen. Szaladt az etappenkommandáshoz, kocsit kért tőle.

— A leggyorsabb két lovat tessék befogatni — dadogta — és jó sok szénát, szalmát a szekér aljára. És legfeljebb öt perc alatt ott álljon a kocsi az ezredes lakása előtt, ha csakugyan meg akarja élni a főhadnagy úr a háború végét.

Az etappen-kommandans egy jászkun-huszárfőhadnagy volt, akinek Chyrovnál rövidebbre lőtték az egyik lábát a másiknál és mint frontszolgálatra alkalmatlant transzferálták hozzánk.

— Lovat, kocsit akarsz? — kérdezte. — Kinek, mi-nek, megőrültél?

— Amit mondtam, mondtam, főhadnagy úr, még csak azt ajánlom, hogy egyszeribe ott legyen az a fogat, mert a Sturmoberst haza akar menni Debrecenbe.

— Hogyan, hát az ezredes még él?

— Azt gondolom, már nem soká... De azt a kocsit kérem gyorsan.

A főhadnagy befogatott, felültetett a bakra egy trén-

katonát és szigorúan meghagyta neki, (gyakran nézzen hátra útközben és mihelyst az utasa meghalt, forduljon meg és erős ügetésben jöjjön vissza, mert nagy szükség¹ van e mozgalmas órákban kocsira, lóra.

Nem sokkal utóbb beemelték a rohamezredest a szekérré. A szívét a jobbkezeivel tartotta, hogy oda ne ütődjék semmihez. Azt se engedte, hogy doktor vagy bárki tisztársai közül vele menjen. Egyedül ment a hűséges szolgájával, aki már-már elhagyatottan ült a trénkatona mellett. És a vastag szénaalmon tágra meredt szemekkel feküdt az ezredes és nagy testi fájdalmain túl főként azért szenvedett, hogy ott kell hagynia a csatateret.

Eleinte csak lépésben haladt a szekér és a trénkatona, utasításához híven, majdnem percenként hátratekintett, hogy él-e még a darabokra szagatott utasa. Az ezredes ajkába harapott, hogy fel ne ordítson éles fájdalmában, melyet a döcögős szekér minden kerékforgása még fokozott. De csakhamar megszokta ezt a százszoros nyomorúságot is és amikor a trénkatona megint hátranézett érdeklődni, hogy visszafordulhat-e már, a Sturmoberst rárvált:

— Mit báméskodsz, hajts, milyen gyorsan csak lehet, mert ha kiveszem a kezedből a gyeplőt, holtod napjáig megemlegeted.

Hosszúra nyúlt a furvézer ábrázata e váratlan rendelkezésre, a lovak közé vágott, melyek már nem is ügetésben, galoppban igyekeztek előre a hepehupás úton, ahol ekkor debrecenfi honvédek vonultak fel virágos magyar zászlóval, bokkrétával a sapkájuk mellett és nem sejtették, hogy a vágató szekéren, amelynek hirtelen kitértek, az Ő szeretett ezredesüket viszik, meg külön a szívét, amelyet a tenyerével tartogatott, hogy az országuira ne hulljon.

Délben indult el a szekér, még csak be sem esteledett, amikor a tajtékos lovak a vasúti végállomásnál megállapodtak. Az ezredest és a szénaaljat, melyen idáig feködött, átrakodták egy vagonra, amelyen lovakat hoztak volt és az éppen indulófélben lévő tehervonat vitte magával, egyelőre bizonytalan cél felé.

Két nap és két éjjel utazott étlen-szomjan a Sturmoberst, amíg akadt olyan vonat, amelynek személyszállító kocsija is volt. Akkor aztán azon elhelyezték és kívül krétával ráírták: Reservirtü Debrecenbe. Egy vonatról átkapcsolták a másikra a kocsit és végre nagynehezen valahogy mégis megérkezett Hajdúországba. Az ezredes ki *sem pihenve az utazás fáradalmait, elhívatta magához a régi házidoktorát és felküldte Pestre egy tanárért.*

— De siessetek vissza — mondta neki búcsúzaskor — és tegyétek vissza helyére a szívemet, mert sokáig a tenyeremben már nem bírom tartani.

Ez volt minden sóhaj és panasz, amely az ezredes ajkát elhagyta attól a perctől kezdve, hogy a gránát felszakította a mellét és a szíve künn csüngött az eltört bordák között.

IV.

A műtét, amely talán egyedülálló az orvosi tudományban, kitűnően sikerült: a Sturmoberstnek ismét a helyén volt a szíve a megrövidült bordák között, melyeknek hiányzó részeit ezüsttel pótolták. Már fenn járt, már indulni is készült vissza a harctérre, amikor hatalmas láz kapta le a lábáról. Eleinte azt hitték, a sok fájdalom és operáció utóbaja, de mihamar kiderült, hogy tífusz és a még meg sem szűnt szenvedésekhez újak járultak.

De aki nem pusztult bele a nagyobbik nyomorúságba, azt nem tudta elvinni az összehasonlíthatatlanul kisebb

sem. A tífusból is szerencsésen felgyógyult a Sturmoberst és amikor megtudta, hogy az olasz hadszíntérre mehet, nagyon megörült.

— Ott a hegyek között kitűnő a levegő, — így szólt — az olasz háború pedig jó lesz utókúrának.

Még nem is egészen mentesen a láztól mintegy két hét előtt jelentkezett a generálisnál.

— Tábornok úr, jelentem alássan bevonulásomat.

A generális, maga is ércből gyúrt katona, az ezredes láttára ellágyult.

— Öregem, — mondotta neki, míg áradozó melegséggel a keblére szorította — hozott az Isten és tartson meg nekünk. Hanem én, akinek legnagyobb szükségem van rád és csak nehezen nélkülözlek, én mondom, elég! volt neked, eridj haza, öregem, a te megviselt, lerongyolt szíveddel.

Az ezredes még mindig haptákban állott; feszesen a generális előtt, mint egy kis kadét.

— Tábornok urnák alássan jelentem, azt nem tehetem. Három fiam szolgál a hadseregben és nekem jó példával kell előljárnom.

A generális még egyszer átölelte és kezet szorított vele.

V.

Landesüblich szekereken, lovon, málhás állatokon, végül gyalog kúszva fel a sziklás utakon, eljutottunk két hegy között egy völgybe, ahol ismét a Sturmoberst parancsnokol. Hajnal volt, amikor elindultunk és a nap már forrón égett a fejünk felett, amikor feljutottunk. A k. u. k. Kriegspressequartier II. számú expozitúrája, mely Weiser kapitány vezetésével hat újságíróból áll.

Köröskörül a hegyeken szünetlenül dolgozott a tüzér-ségünk és gukkeren át tisztán láthattuk, hogy a felrob-

bánó lövedékek milyen tökéletes munkát végeznek az olasz állásokban. Amikorra megszoktuk volt az ágyúdübörgést, amelyet a magas hegyek mint istenítéletet visszhangoznak, a tábornok rendkívül érdekes előadást tartott az újfajta háborúról, mely kétezer méteres magasságban folyik.

Utána a Sturmoberst vette át a szót és mi mindnyájan elragadtatással hallgattuk.

Aztán villásreggelire látták vendégül a magyar honvédek. Pirított szalonnával meg vadpecsenyével traktáltak bennünket és tepertős pogácsával, Liebesgabe Debrecenből. És míg valamivel odébb a legfrissebb olasz támadás véresen omlott össze ágyúink tüzeiben, a tábornok a hevenyészett asztalnál egy szebb, egg boldogabb jövőre koccintott velünk.

És e szavaknál a rohamezredes megviselt szíve a szokottnál hevesebben dobogott.

Hogyan viselünk háborút kétezer méter magasságban

Néhány hét múlva esztendeje lesz, hogy a kigyulladt Európában megindult a világ fennállása óta annak legnagyobb és minden képzeletet felülmúlóan véres háborúja. A népek borzalmas, sok helyütt fanatikus birkózásában az első tiz hónap alatt a hadviselés két válfaját tanultuk megismerni alapos tájékozottsággal: háborút a sík földeken, amilyen Flandria, Lengyelország és Galícia és a hegyi háborút, mely a Vogézekben, Bukovinában és leg-hosszasabban, legréemesebben egyben, a Kárpátokban folyt.

Mi néhányan, a cs. és kir. sajtóhadiszálláshoz beosztott újságírók, akik a háború megindulása óta figyeljük a véres öldöklés összes fázisait, joggal hihettük, hogy megismertük a hadviselés minden módját és megtanultuk azokat a speciális nehézségeket, melyeket egyik is, másik is, fáradhatatlanul küzdő és páratlanul hősi katonáink elé állít. Ámde a tizenegyedik hónapban, nem egészen váratlanul, újfajta háború tört ki, a hegyi háború, mely fizikai tekintetben csapatainkat eddig ismeretlen követelmények elé állította, olyan nehézségek elé, amelyek a világtörténelem összes írásaiban eddig még csak megközelítőleg sem érintettek, s taktikai és szervezkedési tekintetben még az eddigiéknél is nagyobb követelményekkel ostromolták az intézőket.

A hegyi háború, és ezt már az első négy hét is megdönthetetlenül bebizonyította, a legborzalmasabb és legelkeseredettebb valamennyi között. Annál magasabban kell értékelni a sebességet, mellyel az osztrák és magyar csapatok beleérték magukat az újonnan alakult viszonyokba és háborús tapasztalataik célszerű kiaknázásával milyen gyorsan vitatták el a nagyobb számban levő és pihent ellenség fölényét. Csak az egyes katona páratlan hősiessége és a hadtechnikai kérdések feltétlen tudása magyarázza meg a négyhetes olasz háború teljes kudarcát.

Három napig időzhettem a front délnyugati részén, a Juli-Alpeseknél, azon a tájon, ahol Krajna és Karintia Itáliával határos és szerénytelenség nélkül mondhatom, hogy abból a kolosszusból, melyet láttam és tapasztaltam, megértettem, mit jelent ilyen gyötrelmes terepen háborút viselni.

A csapatok kétezer méteres magasságban vannak, tehát jéghegyek között és frissen hulló hóval fedett ormokon. Keskeny ösvények sem mindenütt vezetnek, amelyekre az elszánt turista csak ritkán merészkedik és ez esetben is csak kivételes óvintézkedések megtétele után. El kell ismerni, hogy a passzionátus karintiaiak és a dalos tiroliak e hegyek között szívesebben verekszenek, mint Galíciában, hiszen otthon érzik magukat, itt töltötték egész életüket. Ámde micsoda hatással van, amikor a róna szülöttjei, az alföldi és bánáti fiúk mászkálnak a meredek sziklafalak között, ugyanazok, akik odahaza egy húsz méteres dombot már hegyként tisztelnek és messzire elkerülik. Eleinte nem is igen értettek semmit az egészből és meglepetten néztek a tisztjükre, amikor azt magyarázta nekik, hogy oda kell (feljutniok, ahol a föld az eget veri.

— Nem zergebák szerette az anyámat — mondották jó magyarosan és rázták hitetlenül a fejüket a hófödte ormok tövében.

De csakhamar ez se volt lehetetlen a magyar bakának,

aki ma már azzal a biztonsággal kószál a legmeredekebb sziklákon és olyan boszorkányos ügyességgel szökdécsel keresztül a tátongó mélységű szakadékokon, amelyek utat nyitnak az alvilághoz, mint a legvakmerőbb alpini, akinek mindenkor az orvvadászat volt a tiltott mestersége. Csak-hogy éppen ez a mi isteni erősségünk: a jó katona megtanulja mindazt, amit a háború szükségessége megkíván tőle.

Végzetes tévedés volna azt gondolni, hogy minden nehézség el van hárítva, ha a katona felér a lövész-árkokig, melyek a sziklába vannak észrevehetetlenül belevágva, másutt mint terraszok adódnak egymás felett és közvetlen közelből sem ismerhetők fel. Élelmiszert és lövedékeket is kell juttatni a magaslatokra és a védősereget alaposan és gazdagon ellátni mindazzal, ami az itteni teljesítmények elviselését könnyebbé teszi. Mert nemcsak arról van szó, hogy az ellenséggel kell hadakozni, de védekezni is azok ellen a súlyos körülmények ellen, amelyeket kétezer vagy még több méter magasságban a földtől, a természet állít azok ellen, akik e tájt az eget látszanak ostromolni. Védekezni kell a nap izzó melege ellen, mely alkonyatkor fagyba, dermedő hidegbe megy át, és helyt kell állni, amikor vihar dühöng az ormokon és a vakító villámlást mennydörgés mint milliók hörgése követi. Az ellenség golyói elől még van védekezés, lehet fedezéket találni, bárha a lövedékek a kemény sziklából is leszakítanak akkora darabot, mely elég ahhoz, hogy súlyosan megsebesítse az embert, még ha a golyó félrement is. Az elemek indokolt dühe ellen azonban még a magyar baka is tehetetlen. Káromkodással meg nem lehet állítani a vihart és a villámcsapás anyját szidni is meddő vállalkozás. A szabadban való táborozás, melyet, a vihartól féltében, turista sohasem merészt megkockáztatni, mostanság magától ér-

tetődik. Ámde elviselni, kiparírozni csak úgy lehetséges, ha a testet a szokottnál gazdagabban tápláljuk és ellenállóbbá tesszük. Hanem micsoda nehézségekbe ütközik egész csapattesteket táplálni, amelyek kétezres magasságokban viselnek háborút!

A közbeeső völgyekig a súlyos probléma még aránylag egyszerűen volt megoldható. A négykerekű szekerek elülső részét a tengellyel együtt lekapcsolják, a tengelyre néhány deszkát deszkát szögeznek és kész a kétkerekű talyiga, amely két egymás elé fogott lóval a meredek utakkal valahogy csak megbirkózik. Amikor az ösvény annyira keskenyedik, hogy nincs keréktávja, a taligáról átrakodnak málhás állatokra, öszvérekre és ponnykra. Ezek szép csendesen elvergődnek, ameddig négy lábbal elvergődni lehetséges.

De az út végső és legsúlyosabb részével nem bír csak az emberi dac és akarat, az egyén kitartása és szinte zsonglőrt ügyessége, mely mutatványszámba is mehet. Mindéhez még további megnehezítésül járul, hogy élelmet, munióit, ruhát, kenyeret, vizet akként kell felcipelni, hogy az ellenség a szállítást valahogy észre ne vegye. Mert különben hiábavaló volt az egész drága fáradság. Az olaszok tanúbizonyságot tehetnek róla. Egyetlen gépfegyver, mely az utánpótlási utat uralja, pótolhatatlan veszteségeket okozhat és a küzdő csapatokat, amelyek számára az adott viszonyok mellett a visszavonulás kizárt dolog, kiéheztetheti vagy arra ítéli őket, hogy szomjan vesszenek. A legügyesebb taktikának itt kéz-kézben kell együtt működnie a tökéletes szervezettel, mely precízen, mint a legfinomabb óramű dolgozik, minden sávot és minden pillanatot felhasznál, hogy az ellenség által esetleges megsebesítés ne érhesse. És a masina helyes együttműködésében legnagyobb szerepe van a háborús tapasztalatoknak, a

melyeket az olaszok ellen ugyancsak szerencsésen tudunk kiaknázni.

Egész külön tudományt igényel a sebesültek elszállításása is. Két botra erősített ponyva közepére fektetik! a súlyosan sebesültet és négy, a veszedelmesebb helyeken hat bajtárs indul el vele lefelé. Az a néma fájdalom, amellyel katonáink több sebből is vérezve szenvednek, megrendítő és könyekre fakaszt. Az első segítőhelyre megérkezve, mind ugyanazt kérdi a doktortól, mikor mehet vissza a saját lábán, ahonnan most ponyván hozták. Boldogok, amikor az orvos azzal biztat, hogy a sérülés nem súlyos és a seb elég gyorsan fog behegedni ahhoz, hogy ismét pusztíthassa az utált olaszt.

Ha az első négy héten nem sikerült a háborút a kezdetén túl kiszélesíteni, úgy az a magyar honvédbaka, az osztrák Landwehr és a tiroli vadász páratlan hősiességén kívül a tüzérségünk művészetének köszönhető és annak az általánosan hangoztatott elhatározásának, a mellyel a lehetetlent kikapcsolta a hadviselésből. Míg az olaszok feles óvatossággal ágyúikat messze a lövonal mögött állítják fel, addig a mieink ágyúinkat a legmagasabban fekvő völgyekbe is felhurcolták. így hát állandóan veszélyeztetik az ellenséget, anélkül, hogy őket magukat baj érhetné. Mert az alpesek tetején olyan az elrendezés, hogy két hegycsúcs között légvonalban alig néhány kilométer a távolság, de ennek a csekély távolságnak a megtételéhez két napi jó menetelés volna szükséges.

Amivel csak azt szeretném mondani, hogy a tüzérség meglepetésszerű megtámadása ellenséges gyalogság részéről alig elképzelhető, felfedezése az ellenség tüzérsége által pedig annál valószínűtlenebb, mert a fedezék biztos oltalmat nyújt s a repülőgépeken való felderítés ekkora magasságban lehetetlen.

A tüzérség hatása ebből a majdnem közvetlen közel-

ből dermesztő. Hegyektől határolt völgyben csütörtökön tanúja lehettem egy hosszas kanonádnak. Ahogy a visszhang hirtelen ismétli a mennydörgésszerű ágyúdörej, tisztára az az érzés, hogy két gyorsvonat ott a hegytetőn teljes sebességgel egymásnak rohant. Pillanatokon át szüntelen dübörög, aztán a legközelebbi hegycsúcson fehér felhőske fakad. Néhány újabb pillanat múlva a hegyek tompán viszonozzák a lövedék robbanását. A shrapnell vagy gránát hatását a sziklából általa leszakított kövek megtízszerezik, egy szerencsés találat egész lavinát indít öldöklő útjára és aki a hegyek között nem áll oly biztosan és szilárdan, mint a sima földön, azt a légnyomás belesodorja a tátongó mélységbe, ahol ezerszeresen rémes a halál. Ugyanennek a veszedelemnek volnának kitéve a mieink is, ha az olasz tüzérség megközelítőleg is úgy lenne úr az ágyúi felett, mint a mienk. De hogy milyen tehetséges megfigyelőik vannak, azt bizonyítja, hogy öt napig lövöldöztek gránátokkal egy hegyi tóba, amíg észrevették, hogy csak a pizstrángokat pusztították ki a zöld vízből.

Az elvitathatlanul bátor, vakmerő és kitartó alpinik, akik a háború kitörése óta a legfelső sorokban küzdenek, nem tudták semmire se menni a mi derék csapatainkkal és ha majd e legjobb olasz katonaság száma megcsappan, az ország, amelyben a citrom és narancs virul,, csak olyanokat fog ellenünk felvonultathatni, akik az alpiniknél jóval kevesebbet tudnak.

Mikor az olasz hitszegésre határozta el magát, alapjában véve érthetetlenül nem gondolt azokra a súlyos nehézségekre, amelyeket a hegyi háború a csapatok elé állít. Lehet, hogy azt hitte, sokkal könnyebben fogja a természeti akadályokat áthidalni, mint a turisztikában járatlan ellenfele.

Az első négy hét azonban örvendetes bizonyosságául

szolgál, hogy Rómában valami fatális tévedés történt. A döntő jelentőségű tényezők csak úgy, mint mindegyik Galíciát járt baka, át van hatva a győzelem biztos érzetétől és az az általános vélemény alakult ki az olasz hadszíntéren, hogy az olaszokkal való habom nemhogy elhalasztotta, de közelebb hozta az egész habom végét, amely számunkra gyönyörűen az örök boldogságra virrad.

Magyar daltól hangosak az osztrák Alpesek

A nagy magyar és osztrák ölekezésben, amely a háború kitörésekor olyan örvendetes módon nyilatkozott meg, hogy Bécsben mindenfelé a háromszínű zászlót dugták ki, a mi cigányaink pedig a Gotterhaltét játszották, a tőzsgyökeres magyar baka voltaképpen itt az olasz hadiszíntéren talált rá testvérére, az alpesi tartományok szülőttjére. Igaz, együtt küzdöttek idáig is. szorosán egymás oldalán gázolták a galíciai feneketlen sarat és szuronyt szegzett fegyverrel vállvetve mászták a Kárpátokat. Az alpesi fiuknak ez meg se kottyant és lassanként beletanult a magyar baka is, aki pedig idáig csak a napfényes rónát látta. Hanem időnként, amikor elült a csata irtózatossága, szeretettel beszéltek egymásnak a végtelen síkságról, a végnélküli hegyekről, magyar is, osztrák is az édes hazájáról a távoli Galiciában. Valami különös poézisa a háborúnak, amikor megviselt katonák, még az ellenség véréből nedvesen, összeülnek és az otthont varázsolják maguk elé, a családi tűzhelyet minden intimitásával, a hazai emlékeket, amelyek jobban csüggenek, mint a bizonytalan életükön. Aki beszél, a többiek őszinte érdeklődéssel hallgatják, a maguk szenvedésén és nyomorúságán át közös érdekeltséggel, testvéri hozzátartozással. Ez a háború poézisa.

Osztrák és magyar fiúk, akik, úgy tetszett, sohasem fogják megérteni egymást, mint egy anya gyermekei sorakoznak itt az alpesi tartományokban, és az új ellenséggel szemben, ha lehetséges, még bátrabbak és bizakodóbbak, mint akikkel idáig harcoltak. A Kárpátokban a magyar katona lelkesedése ragadta magával az osztrákot, errefelé a magyar ad revandíót. Aminthogy az alpesi tartományok fiainak hazaszeretete teljesen egyenrangú a magyaréval; itt mindenki személyes inzultusnak tekinti az olasz hadüzenetet, amelyért egyénenként igyekszik bosszút állani. Akik Galíciában közben szitkozódva rekedtek el a járatlan utakon, itt harmonikus emberekké lettek egyetlen vágyódással a szívekben: rettenetesen fizetni az olaszoknak.

Az ablakom alatt naphosszant osztrák és magyar katonaság vonul fel és dalolva tűnik el ismét a nagy hegyek mögött. úgy festenek, mintha a kaszárnyákból jönnének, olyan frissek, délcegek. Pedig javarészt tíz hónapja hogy harcban állanak és e hosszú idő nem hogy megörölte volna energiájukat, de még tömörebbé szilárdította. Hatalmas zászlókat visznek legelői, a megkopott szövetek fekete-sárga és vörös-fehér-zöld színében. Csak a virág friss és illatos, mely ott díszleg a zászlórudak végében.

Egy csomó tisztet, katonát mintha már láttam volna, mintha már találkoztam volna velük. Talán káprázat e tiszta napfényben? Mégsem, mert a katonák is, amint megpillantanak, már kérdésekkel faggatnak, a legkülönbözőkkel.

— Hát az úr hogy kerül ide? Hol is találkoztunk? Mintha már láttuk volna?

— Hát persze hogy láttak, én is magukat. Hogy vannak, mint vannak?

Idejöttek az alpesi világba, ahová egyébkor ez idő tájt csak a bő erszényűek kerülhettek.

— Most már urak vagyunk mink is, — mondogatják — eljöttünk ide üdülni.

Egyszerűen üdülésnek nevezik az olasz háborút.

Aztán észreveszem, hogy a magyar baka fekete-sárga zászlót tart a kezében, a sapkáján is fekete-sárga szalag díszel.

— Hát a miénk? — kérdem meglepetten.

— Azt az osztrák sógor hozza, a nemzeti színű szalagot is elcseréltük. úgy mondták, így ülik, nehogy vendégeknek tartsanak bennünket az ő szűkebb hazájukban. Jó gyerekek ezek mind, büszkék is vagyunk az egymás barátságára. Meg itt az ideje, hogy visszaadjuk nekik a kárpáti kölcsönt. Amilyen derékul verekedtek ott a mi határainkért, megháláljuk most nekik, amikor nekik jött az ellenség.

A debreceni baka befejezve mondókáját, furcsa németiséggel elkiáltja magát:

— Du Szepl, kum hee!

Hatalmas legény kerül elő, tipikus osztrák, kezében a háromszínű trikolor.

— Wie ist Ihr Name? — kérdem.

— Tudom én magyarul, — feleli az osztrák, — Puschnig Karlnek hívnak.

Aztán az osztrákon a sor, hogy dicsérje a magyart.

— Hát mit gondolnak mégis, ki az erősebb ellenség, az orosz vagy az olasz?

Azt az olaszt szeretnénk látni, aki keresztüljön a hegyeken! Ezekon a mi hegyeinken!

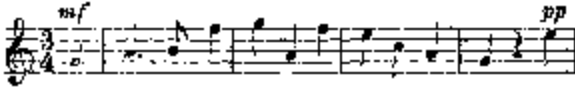
A mi hegyeink! úgy beszél ez is az Alpesekről, a császárvadászok valamennyien, mintha a legsajátabb tulajdonuk volna. úgy is védelmezik.

És valóban egész más íze van erre felé a háborúnak, mondhatnám zamata. Lehet, hogy a virágzó tavasz is teszi, amiért az ember másnak látja, vagy mert közvetlenül lehet itt érezni a hazát, amelyért ezerszeresen érdemes küzdeni és érdemes meghalni. Az egész Ausztriát, mely itt a legszebb és mindenképp fölépíthetetlen. Alig néhány kilométernyire a fronttól semmi sem érezhető az iszonyatból, amelynek háború a neve, a veszedelemből, mely állandóan kísért, és a sebesültek itt talán nem is szenvednek és a tekintetük tiszta és átlátszó, mint a tavak színe és a felhőtlen ég a háromezer méteres hegyek fölött. Már értem, miért tolongtak itt az emberek az eddigi nyarakban és értem, hogy nehezükre esik ezúttal lemondaniok. Azt is könnyű felfogni, miért maradtak helyükön az Alpenländlerök és miért nem szállottak fel a vonatra, mely más, békésebb tájakra akarta vinni őket. Néhány helységet, nehezen védelmezhető völgyeket kivéve, amelyeket önkéntesen engedünk át az olaszoknak, Karintiából, Krajnaiból, Tirolból nem menekült senki, — egyetlenegy ember, egy tanár, az is idegbeteg volt szegény. A biztonság érzetén kívül a végtelen imádat a földjükhöz tartotta vissza az alpesieket az első megrökönyödésen túl és háborús gondok nem aggasztják őket. Elhagyni az ott-hont, annyit jelentett volna nekik, mint elveszíteni a csatát, amelyből mindenki: nők és gyerekek egyaránt akarják kivenni részüket. Mindenki a maga módja szerint igyekszik könnyebbé és elviselhetőbbé tenni a háború borzalmát, az asszonyok utolsó falatjaikat is felviszik a katonáknak a hegytetőre, a gyerekek azokon a szakadékokon is keresztülvergődnek, ahonnan a málhás állatok már leszédülnének. Itt nemcsak a védő seregeket kellene legyőznie az ellenségnek, hanem elfojtani azt a lángoló hazaszeretetet és csodálatraméltó

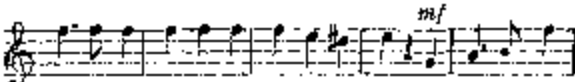
önfeláldozást, mely az aggastyánt és gyereket, asszonyokat és a kis leánykákat egyaránt jellemez.

Míg a katonákkal ismét a galíciai harctérről diszkurálgatunk, százával sereglenek körénk ezek a jólelkűek, morokálják, dédelgetik őket. Amikor pedig ismét indulásra szól a trombita, velük mennek, mögöttük és oldalt és a hirtelen fölzendült alpesi dalokhoz a szopránt éneklük. Ahhoz főként, mely a hazaszeretetről szól, dialektusban »Hamatliáb« a neve és igazán érdemes a följegyzésre.

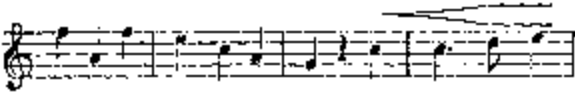
Könnyedén

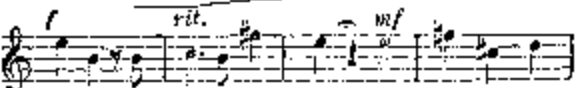
1. Bin g'raat u - ma - nän - der, wär di und wär durt; hab
2. Wäs hab i für Dänd - lan der - schaut uf der Gas'! Die

g'se - gen viel Stadt - lan, viel Dör - fer und Urt! Bin g'wändert durch
an', die wär'n sau - her, die an - dern wöl' G'pasa. Die an', die hüm

Thä - ler, bin g'fähr'n u - ber's Mür; uf Berg' bin i
g'sun - gen, recht lieb und mit G'fühl, die an - dern bäm

g'stügen, a da - zet - mül schien. Hab üb' - räll wäs
plau - dert, bald we - nig bald viel. Noch wie i hilt

a tempo

g'fun-den, was war wär und schon; oft woll-ten wir
ham kunn, latt's Wu-berl mir zuz und rascht' lei voll

d'Au-gen vor G'schau a - ber - geh'n. Doch so wie mei
Freu-den: »Grües Grot du mei Bua re! nig's und janz!

Hi-mat gibt's dech-ter han Uet; d'rum bringt mi a
auf, dass die Berg' wie - der häll'n: »Du bist mir hätt

nix mehr zum zwoi-ten mal furt, d'rum bringt mi a
dech-ter die Lieb-ste von All'u, du bist mir hätt

nix mehr zum zwoi-ten mal furt,
dech-ter die Lieb-ste von All'u »

A tirolai dal után, amelyet már a mi bakánk is megtanult, magyar nótától hangosak ismét az osztrák Állapések, attól leginkább, amely a legnépszerűbb a háborúban és sokat daloljuk tíz hónap óta:

Messze jártam, másutt is volt jó dolgom,
De a szívem csak azt súgja, jobb otthon...
És majdnem meglepő, hogy a nagy hegyek a magyar dalt milyen megértően visszhangozzák.

Hajnali tüzérharc a magas Alpokon

A kirendelt vezetők, egy kedves huszártiszt, gondolom főhadnagy, még előző este nem minden kárörvendezés nélkül megtisztel a kérdésével:

— No, szerkesztő uram, tud-e hegyet mászni?

— Egyebet se teszek itt erre önök felé, — mondom, — pedig ennekelőtte csak a Gellérthegyen jártam, egyszer, az is régen volt.

— Akkor rendben van, — felelte rendíthetlen nyugalommal, — egy óraker éjjel indulunk. Ha igyekszünk, három és fél óra alatt helyben lehetünk. Jó éjszakát!

Délután hatkor kívánt jó éjszakát, azzal rohant el lefeküdni. Jó éjszakát kívántak egymásnak a többiek is, valamennyien, akiknek kellett menni a kirándulásra, a hajnali tüzérharchoz; jó éjszakát fényes nappal, hatkor délután, amikor valaha magamfajta ember éppen hogy felébredt álmából.

Nem újságíró-idegek kellene ahhoz, hogy valaki este hatkor végigvágódva egy vékony szalmazsupon, arról éjfélkor már ki is aludtan felkeljen. Viszont nem is fontos az alvás mostanában, amikor az embernek állandóan megvan rá a kilátása, hogy egyik percről a másikra úgy elaltatják, hogy sohase is ébred fel többé. Az ordonáncom, névleg Franz Mikulitska, pontosan éjjeli tizenkét óraker mint a gonosz szellem megjelent. Le-

hajolt a fekvőhelyemhez, és kért, hogy keljek fel. Nem kellett volna nagy rábeszélés hozzá, ha segítség nélkül tudtam volna talpraállani. Ámde az összes idegeimben, minden izmomban benne volt még az előző napi kirándulás, mely négykor hajnalban kezdődött és keresztül a legmagasabb ormokon, melyek aljához rázós köves úton döcögős szekér vitt, délután négykor ért véget. Néhány percig még haboztam, de aztán úgy hittem: izomlázat friss izomlással legjobb gyógyítani. És mindenekfelett érdemesnek tetszett, hiszen arról volt szó, hogy közvetlen tanúja legyek annak a heroikus küzdelemnek, mely a magas Alpokban néhány óra múlva megindul, a rettenetes tűzérpárbajnak, mely utolsó csöpp vérig megy.

A parancsnokságnál már együtt volt az egész Stab, a tisztek, legmagasabb rangúaktól le a legifjabb hadnagyig olyan jóízűen szürcsölgették a denaturált szeszszel ízesített teájukat, mintha éjjeli egy óra a világ legtermészetesebb reggelizési ideje volna.

A hold sápadtan, mint a tearózsa, csavargott \ a fejünk fölött, amint nekiindultunk a csendes éjszakának és jöttünk mind távolabbra a kis karintiai falutól. Előtünk az eget még csak a silhouettejei határolják azoknak a hegyeknek, amelyek felé igyekszünk, és amelyek konok némaságát néhány óra múlva az ágyuk mennydörgése váltja föl. Közben mint árnyak őrségek tűnnek föl, amott odébb huszárpatrouilleok ügetnek, leterve az útról a tarlóra, hogy az alig lekaszált föld felfogja a patkók zaját. Aztán egy keskeny hid és mindjárt utána egy másik; az apró hegyi patak a holdfényben nyugtalan ezüst sávnak tetszik. Néhány pernyire innen egy másik falu, úgy látszik utolsó a völgyben, már nekitámasztva a nagy hegynek, hogy össze ne dőljön. Alacsony, fehérre mázolt házak, fából valók

és tiszták, a középben hegyestornyú templom, szakasz-
tott mása azoknak, amelyek rajt vannak) majd minden
anzixon az alpesi országokból. A falu csöndes, mintha
kihalt volna, holott minden házban vannak emberek, még
alszanak békésen, nem törődve a háborúval, mely ezer
méternyire a fejük fölött kigyúlt és ég, mint csillagok
milliárdja. Egyetlen épület az egész határban, amely-
nek ablakai mögül halvány világosság szűrődik felénk;
egy apró mécs, amint még fakóbbá teszi a fejeket,
amelyek a fájdalomtól időnként felvetődnek. És az épü-
leten, egészen közelről tisztán látszik, egy fehér zászló,
közepén vöröskereszttel, — akik ide kerültek, már meg-
mászta azokat a hegyeket, melyek tetejére mi igyek-
szünk, már vissza is jöttek onnan. Nemesak a mécs
fénye az, amitől arcuk beesett, halovány.

A kis falunál vége az egyenes útnak, mely széles
szerpentinekben mind magasabbra csavarodik. Csakhamar
elvész a szerpentin is egy sűrű erdőben, amelynek fa-
lombjain a holdvilág már nem tud keresztül törni. A lép-
teink zajára nyugalomban megzavart mókusok riadtan
a fák koronájáig szökdelnek és jókora gyíkok ügyesen,
mint pisztráng a kék vízben, nesztelenül siklanak tova.
Önkéntelenül szaporábban igyekszünk általjutni az erdőn,
a verejték csurog rólunk, hiszen föl a hegynek kapaszkodunk.
Kíérve a vastag sötétségből, melyet lapátolni
lehetne, egyenesen beleveszünk egy ködfelhőbe, mely
szürke porból való. Súlyos targoncák lódulnak előre,
egészen furcsa járművek, három keréssel. Két nagy ol-
dalt és egy kicsi elől a középben. Az apró jármű elé,
mint temetéseknel, három pár ló van fogva, hat jól meg-
termett pinzgau. De így hatan is csak nehezen bírják.
A kocsis, egy tűzér, magyarul biztatja őket:

— Bíbor! Sári!! — és megsuhogtatja hosszú os-
torát a hegyezett fülük táján.

Sári, Bibor meg a többi négy kidülledt szemekkel nagyokat lihegve kapaszkodnak a frissen készült éles kavicsú úton.

— Mi az ördög olyan nehéz ezen a bolondos taligán? — kérdem.

A tüzér rám mered:

— Abrakot viszünk a kövér Mariskának, — mondja — bizony nagyétű a kisasszony.

Mindössze két lövedék van a fogaton és hat ló alig bír vele.

Szemben velünk apró lovacsák, óvatosan figyelve minden lépésükre, majdhogy elférnének a pinzgauiak alatt. Van köztük olyan, mely kisebb a borjúnál, cirkuszban is csodájára járnának. Már tudják az utat fel a hegyre, le a hegyről és úgy térnek ki a szemben jövő kocsiknak, okosabban mint az ember. Libasorban, egyetlen kísérővel jönnek-mennek ezek a fáradhatatlan, szerény igényű málhásállatok, végtelen sorukból az első már rég az erdőben járnak, a hátulja még csak be se fordult az útra. Messziről a járásuk úgy hallatszik, miht a gyerekek lépte, amikor menni tanulnak.

Vagy két órája hogy jövünk. Valahonnan nagyon messziről tompán ide hallatszik a toronyóra. Előbb négyet üt vékonyat és kettőt vastagabban.

— Főhadnagy úr, — mondom, — talán már el is hagytuk az ütegeinket?

— Az ágyúink — feleli — még másfél órányira vannak felettünk.

— Elképzelni is lehetetlen, hogy kerültek oda?

— Bizony, nehéz munka volt. A mi derék katonáink darabokra szedték és úgy vonszolták fel ezen az egyre meredekebb keskeny ösvényen, amelyen ló már meg nem áll. Fatalpokon csúszatták a magasba.

Hajnalodik. Keletről az éjszaka lila ködbe megy át,

alul a völgyben néhány kigyúlt lámpás világít. Enyhe szellő csókol végig bennünket és minden olyan szép és békés. A háborút majdnem elfelejtettük. Egy egész mező jobbra az ösvénytől teli alpesi rózsával. Már nyúlnék is utána, hogy szakaszszak belőle, amikor közvetlen alattam és jobbra tőlem borzalmas dörej, mely vésztojósloán száguld végig a hegyeken, a legmagasabbikja, biztos, éppen most dült össze.

A főhadnagy az órája után kap.

— Látja, négy óra, úgy-e, milyen pontosak vagyunk.

— Pontosak, igen, de még sem értem. Alattunk ágyuk dörögnek, melyek mellett el kellett hogy jöjjünk, hogy lássuk őket. Nem értem.

A főhadnagy diadalmaskodik:

— Persze, hogy el kellett jönnünk mellettük, el is jöttünk. Tudja mikor? Abban a percben, amelyben az újságíró ösztöne megszólalt önben és azt kérdezte, hogy hát merre is vannak az ütegeink? Akkor haladtunk el az ágyuk mellett, talán tiz lépésre jobbra voltak. De olyan fedett állásban, hogy lehetetlenség észrevenni.

Ekkor a pokoli hangverseny már megkezdődött. A csendtől, a "békétől, amely alig valamivel elébb még a háborút is el tudta felejtetni, e percben egy egész világnyi távolságba jutottunk... Valami vékonyan és furcsán, mint gyereksivítás, hangzik a koncertben: a kis hegyi ágyuk hangja, melyek velünk egy szinten állanak. Aztán pillanatnyi keserves vonyítás, mint a kutya, ha a farkára lépnek, a tábori ágyú egy shrapnellén át köszönti az ébredő napot. Majd valamivel távolabb mintha egy fahíd roskadna össze súlyos terhe alatt, megszólalnak a nehéz Haubitzok, melyek mélyen alattunk állanak. Végül mindent túlharsogva, rettenetes mennykőcsapás és mintha a föld megmozdult volna, hosszúra nyúlt tompa sistergés: egy lavina indult meg. A kö-

vér Mariska hangja ez, a harminc és felesé, aki a völgyből küld halálos jóreggelt az olaszoknak.

Tizenegy hónapja járom a harctereket és megéltem nem egy borzalmas szenzációt. Mindig azt hittem, még a háborúban is véget ér egyszer a rémség fokozata, és amikor megszűnt a dörgés a véres tetemek fölött, gondoltam, rémségben nem lehet tovább. Ámde az iszonyat, amely a féktelen koncert nyomán fakadt, túlszárnyal minden fantáziát. Hihetetlen, hogy emberek idéztetik elő ezt a hörgő melódiát, amely a sziklás hegyekben háromszorosan gyilkosan hangzik. Őki ezt hallotta, tudja, milyen lesz a kíséret, majd ha az ég találkozik a földdel és végérvényesen összedől a világ. Hová lettek az elébb még megbámult természeti csudák, érezni, miként borul fekete lepel a tájra, a szív gyászszal lesz tele és a tömérdek ciklámen, sötétkék enzián, tűzpiros alpesi rózsa már feketén virágzik, nincs színe, se illata többé.

Negyedórák múlnak el, míg az ember próbál úrrá lenni az idegei fölött és még egyszer és még százszor gondolja át az egészet. Ahogy megindultunk ma éjjel, amint jöttünk el hazulról, — hazulról, Istenem! — vergődünk végig az úton, a világtalan erdőn, ösvényeken ki ismét az útra, a tűzér, a toronyóra, melyet még emberek kongattak, káprázat volt, hogy kapaszkodtunk mind feljebb, mind magasabbra, egyik szikláról a másikra, melyek alatt szakadékok oly hívogatón, mint tátott szájak, meredtek felénk?

Äz ágyúdörgés és nyomában száz halál nem pusztaszó, — mi itt, és csak valamivel odébb a másik [hegyháton az olasz, aki hevesen válaszol. De nem soká, a terv kész és biztos, hogy beválik. Majd elhallgattatja a Mariska, a harminc és feles, a kövér Mariska, a legfélelmetesebb ágyunk, amelyet talán egy tűzmester sze-

retője után neveztek így el. És csakugyan, már megint dörög az ég és valahol a mélyben óriás tüdők hörögnek. A lélegzetem eláll, összeszorított ajakkal számolok harmincig. Aztán egy távoli hegyormon hirtelen füstfelleg, mely nyomban kiszélesedik és ismét hirtelen, mint ciklon, a hegycsúcsra visszahull. Ugyanekkor jobbról balról a shrapnellek érintetlenül fehér felhőcskéi. A nehéz gránát és shrapnell harmonikusan dolgoznak az alpinók ellen. A gránát kikergeti őket fedezékeikből, de csak a shrapnell-esőbe van menekvés. Az egyik biztos halálból futólépésben a másikba. És hogy kétség se maradjon: egészen közel a gépfegyverek kattognak, — apró hangszerek a hatalmas zenekarban, melyet a leghíresebb mester dirigál.

Két teljes óráig néztük a borzalmas színjátékot, a két óra tiz év hosszú volt. A szemünkkel a mi tüzéségünk munkáját kíséjük, a fülünkkel az olaszét, ők főképp shrapnellel dolgoztak, csak közbe szólt egy gránát, mely tompán és ártalmatlanul az erdőt éri, melyen nemrég hogy átjöttünk. De érezhetően veszít az ellenséges ágyúzás intenzivitásából, a lövedékek mind gyengébben és szórványosabban jelentkeznek. Aztán rövid időre odaát a tüzelés megszűnik egészen. Biztos, hogy a kövér Mariska jól végezte dolgát: az olasz ütegek felfedve, új állásokba igyekeznek. Hogy melyik részen volt a tüzéségi fölény e vörösre gyúlt hajnalon: nem lehetett kétséges.

Már dél volt, amikor ugyanazon az úton, amelyen jöttünk, megindultunk visszafelé. Az olasz ágyuk ismét megszólaltak és a mieink rejtelmes biztonsággal feleltek. Az utakon az apró lovakkal ismét találkozunk, most már megterhelten lőszerrel, élelemmel jönnek vissza a hadtápállomásról és még tudomást sem vesznek a véres zivatarról, mely most a naptól bearanyozottan fo-

lyik tovább. Egy pár kidőlt fát az olasz gránát rongyokban fektetett végig az úton és ezek megakasztják a hűséges állatokat odaadó igyekezetükben. Csendesen várnak, míg az akadályt elhárítják előlük és a füvet rágják. Aztán haladnak nógatás nélkül szépen sorjában jsmét tovább. Néhány sebesült a maga lábán vonszolja magát lefelé a meredek úton, a saját rakta kötéseken cseppenként szivárog át a forró vérök. Egy fiatal tűzértisztet a katonái cepelnek sátorponyván. A feje van bekötve, meg a keze, mind a kettő. Iszonyúan szenvedhet. A bepólyázott fejét mégis felveti a magyar beszédünkre.

— Messze van ide Magyarország? — kérdi.

És nem is várva választ, véres fejével erőtlenül visszahanyatlik.

— Pedig ott volna jó meghalni, — hebegi alig érthetően és egészen magának.

Für liegende Kranke

Miután visszajöttünk a véres színjátékról, amelynél a kövér Mariskának szédületes sikere volt, még egyszer tisztelegtünk a parancsnokságnál. Egy teherautót bocsájtottak itt rendelkezésünkre, azon jöttünk a legközelebbi, két órányira lévő vasútállomásig, ahol a Feldtransipo rtleitung jóvoltából már várt egy harmadik osztályú vagon, mely rákapcsolva egy sebesültvonatra, méltóságteljes lassúsággal igyekezett vissza velünk a sajtóhadiszállás második számú expozitúrájának karintiai hadiszállására. Egy csomó biciklista haladt közvetlen a vonatunk mentén, az ablakokból kikönyökölő könnyebben sebesültekkel beszélgettek, és jóformán meg sem merték alaposan nyomni a két kerék közötti pedált, különben messzire hagyták volna el a vonatunkat.

Minden állomáson megálltunk és ilyenkor jó karínnak, tiroliak valósággal megrohanták a vonatot és étellel, üdítő Italokkal, szivarral, gyümölcsessel, cigarettel, gyufával halmozták el azokat, akiket hoztak vissza a harcterről. Mindegyikhez volt néhány melegségtől áradó szavuk, amelyekből a hála áradozott az önfeláldozó lelkesedésért, amelylyel az alpesi országok határait védik.

Csak két vagonhoz nem bocsájtottak senkit, két tágra nyitott, szellős vagon közelébe, amelyek mind-

két oldalára fehér tábla volt erősítve, rányomtatva meszsiről olvasható betűkkel: »Für liegende Kranke«, — fekvő sebesülteknek. Mi tudjuk, mit jelent e vagonokban elhelyezkedni: soká maradnak fekvő betegek ezek a súlyos sebesültek. Egy elegáns idősebb úr és egy fehérruhás fiatal lányka, a karján vöröskereszttel, minden állomáson leugranak a magas vagonokról és idegesen vitáznak. Megfognak minden embert, aki ott áll a perronokon, valamit beszélgetnek velők, aztán elégedetlenül rázzák a fejüket. A kis lány fehér ruhácskájában majdnem elvész a bozontos szakállú, napbarnított sebesült katonák tömegében, akik között a legfiatalabb is öregnek látszik.

Óvatosan, nehogy a jóságos angyal valahogy félreérthesse, feléje tartok. Még habozom, hogy megszólítsam-e, még gondolatban sem akarnám zavarni szent munkájában. Inkább a hódolat emelteti meg velem háborús kalapom, melynek orosz sapkarózsája menten elárulja, hogy ugyanott jártam magam is annakelőtte, ahol ezek a sebesültek, mielőtt jöttek ide az olasz határra.

A kis lány szívesen viszonzozza köszöntésemet és amikor már mennék is odébb, utánam kiált:

— Pardon auf ein Wort, mein Herr!

Ekkor már megfordultam volt:

— Befehlen Sie, liebe Schwester?

A kedves testvér, még egészen gyermek, alig lehet tizenhat éves, fájdalmasan mondja:

— Egg egész vagon magyar betegünk van, súlyos betegek, és fájdalom, nem tudunk beszélni velük. A szívem meghasad a szenvedésükön, amelyet hiába panaszolnak. Csak azt látom, hogy a szájuk mozog, de a szavukat nem értem. Az egész határban senki, talán ön, uram, tud magyarul?

Először történt, hogy külföldön komolyan hasznát

vehettem a magyar szónak. A kis lány boldogan karolt belém és valósággal rohant velem a jelzett vagon felé, melynek ajtajában az öreg úr még mindig a magyar szót igyekezett megérteni.

— Papa, Papa, ein Ungar ist da! — sikoltotta a leányka, és már tuszolt fel a vagonba, melynek függő tábori ágyaiban bepólyázott betegek már panasz nélkül szenvedtek. Nyolcan feküdtek ott, debreceni honvédek, jobbról-balról négyen, az ágyak egymás felett, mint a hálókocsikon.

— Adj' Isten, magyarok, — szólok, — no most mondják el sorjában, mi a kívánságuk?

— Hát az úr magyar? — kérdi az egyik meglepetten, mire a szomszédja nagyot sóhajtva hozzáteszi:

— Az Isten is megáldja ...

A kis lány már türelmetlen és egyre kérdezi:

— Was will er, was will er?, — mit akar?

— No mondják, magyarok, mi a kívánságuk?

— Megszólal az első:

— Tessen szólni a kisasszonykának, hogy rakodjanak már ki velem, mert ezt a rázást nem bírom tovább.

— Mit akar? Mit akar? — inszisztál a kedves testvér mind türelmetlenebbül.

— Ki akar szállni szegény ...

— Mondja meg neki, kérem, hogy egy óra múlva V.-be érkezünk, ott elhelyezzük a legszebb kórházban, megszüntetjük a fájdalmát, kap mindent, amit a szeme-szája kíván, csak odáig tartsa ki.

Próbálom megnyugtatni a honvédet, de a szegény váltig azt ismételteti, hogy rakodjanak ki vele.

Ekkor a fehérruhás gyermek, karján a vöröskeresztel, papirost, ceruzát vesz elő és megkér, irjam le neki magyarul, de német ortográfiával: er soll sich brav

aufführen. És amikor megtörtént, ő maga kéri rá a bakát, míg tízszer is ismétli:

— Jó wischelny!

A honvéd, akit három helyen ért shrapnell, nagy fájdalomában is elmosolyodik. És most már megnyugszik, már vár, merthogy a kis lány kérte.

Aztán a második, a harmadik, mind a nyolc honvéd adja elő óhajtásait, melyeket szép sorjában tolmácsolok a kisasszonynak meg az édesapjának, aki báró is, Hofrath is, és nagy úr lehet itt Karintiában.

— Was will er? Was will er? — sürget kérdéseivel egyre a leányka és alig hogy elmondtam a sebesültek kérelmét, már ő maga rohan, hogy teljesítse. De valamennyinek az az első szava, hogy abban a kórházban helyezték el, amelyben velük maradhat a »kis nagysága.«

— Hogyne, nyugtassa meg őket, hogy velük maradok, együtt leszünk addig! a papa kórházában, amíg felgyógyulnak és mehetnek haza Magyarországra.

— Hát a papa orvos? — kérdem.

— Nem, — feleli a leányka, — csak a kastélyunkból lett kórház. És mi hárman nővérek, az ápolónők. Egész a frontig voltunk sebesülteinkért, minden lánynak tizenhat fekvő beteg jut. Nyolc osztrák, nyolc magyar, úgy válogatjuk ki őket és csak a legsúlyosabb betegeket.

— Äz Isten áldja meg a jóságáért, — mondom, ezzel megcsókolom a kezét, mind a kettőt és menni akarok.

Ekkor a felülső ágyról egy hang megszólal:

— Ne tesszen itt hagyni bennünket, nagyságos úr, fessék mesélni valamit.

— Was will er? Was will er? — hangzik ismét.

— Azt szeretnék, ha itt maradnék, ha mesélnék nekik...

Erre a bárókisasszony alám tolja a kis tábori székét és esdeklőn tekint fel rám.

— Maradjon, kérem, és meséljen nekik.

És a nyolc átlótt, bozontos szakállú férfiúnak, akinek ott Hajdúországban felesége, gyermeke van, tündérmesét mondok, melyet kigyúlt lázrózsákkal az arcukon egyre növekvő érdeklődéssel hallgatnak. Alig hogy befejeztem az egyiket, már bele kell fognom a másikba.

— Még tesszen mesélni, még ...

A kis lány pedig hálásan tekint rám, amiért a honvédek most kevésbé szenvednek. Majd sorba kínálja őket cigarettával, de nem kell nekik. Csak egy huszár szina, aki jobbról az ajtó mellett az alsó ágyban fekszik, egy 7-es huszár, Vilmos császár ezredbeli. Mind a két karja be van pólyázva, úgy kell a cigarettát a szájába nyomni. De amikor a kis ápolónő meggyújtaná a gyufát, a honvéd, aki a huszár felett fekszik, megszólal:

— Mit szí kend megint, hiszen szítt mán egyet. Nem bírja a lőtt tüdőm, nézze no, milyen lázas vagyok.

— Jó van, csak ne ordíjon — feleli a huszár és a száját, melyben már majdnem hogy égett a cigaretta, felém tartja.

A másik, a honvéd, most már fájlalja, hogy az ő kedvéért mond le a huszár a cigarettáról. És átlótt tüdején keresztül vigasztalásul szaggatottan hörgi feléje:

— Nagyobb pipás voltam, mint kend, most még se pipálhatok.

— Ne féljen jó ember, — próbálom megnyugtatni, — majd pipálhat még eleget.

— Sokára lesz az — feleli elhalón és rendetlenül hörgő tüdejével már el is aludt szegény.

— Még tesszen mesélni, — erősködik a huszár, — de másról, a háborúról, ösmeri-e az úr az én ezredemet ... ? Vilmos-huszárok ! úgy szakadtam el tőlük még Galíciába... Merre is járhatnak ? ... De furcsa is vót, amikor szálltunk íe a lórul és neki a muszkának... Huszárok sturmba!... Legeiül mindig a komendáns... Fene legény, pedig nem is magamfajta, gróf... főhadnagy úr Esterházy Pál... micsoda jó ember... no tesszen még mesélni...

Egy magyar generális a magyar honvédbakáról

Mindjárt a második kirándulásunk itt az olasz hadszíntéren, magyar generálishoz, magyar honvédekhez vezetett. Egy fiatal tábornokhoz, akiről sok szó esett már eddig is, és akiről, azt hiszem lesz bő és örvendetes alkalmunk írni és olvasni, ha majd egyszer valamikor vége lesz a háborúnak. A magyar babértól széles koszorúnyi jut neki biztosan. A háború első percétől kezdve él együtt a honvédjeivel, akik a legkülönbek közül valók az egész ármádiában és akik eddig mindig csak előre mentek, hátra soha. És minden mozdulatuknál ott volt közvetlen mellettük a generálisuk, állandóan a legelső sorokban, és nem tágított, ha száz helyről füttyült feléje a halál. Személyesen és névszerint ismeri minden katonáját, akik imádják és rajonganak érte, szeretettel sereglenek körülötte és ha azt parancsolná, hogy most, rögtön pusztuljanak el mind egy szálig, nem lenne pillanatnyi habozás. Könnyel telik meg a szeme, amikor a honvédekről, az ő honvédéiről beszél, akik valóban igazi hősök és mint ő mondja: földi istenek.

Visszaérkezve a frontról, a generális meghívott asztalához és éjfélig elbeszélgetett a honvédekről, akiket nála jobban csak kevesen ismernek.

*

— Azt méltóztatott mondani az imént, tábornok úr, hogy az olasz nemcsak megérzi, de precízen tudja is, hogy magyar katona az, akivel összetűz. Hát mégis, honnan tudja, ha szabad kérdezniem?

A generális elneveti magát:

— Honnan tudja? Ezer lépésről tudja. Mert a magyar egyféléképen káromkodik, akár Galiciában verekszik, akár a Kárpátokban, vagy az olasz harctéren. Hz... istenit! üvölti, mikor rohamra megy — hát onnan tudja az olasz is, hogy magyar jön szembe vele.

*

— És mégis mi az érzése tábornok urnák, hol verekszik a magyar honvéd szívesebben: itt, vagy a Kárpátokban?

— Alapjában véve nem válogatós és a mennyivel nehezebb itt a terep, annyival gyűlöletesebb az ellenfél. Legutóbb magam is megkérdeztem egy honvédtized est, hogy hol jobb?

— Ezek a hegyek kemények, — felelte — a Kárpátok puhák!

*

— És csakugyan gyűlöli az olaszt?

— Szívből és igazán. Galiciában volt eset rá, hogy kézitusában az orosz úgy vágta föbe a bakát, hogy kéket meg vöröset látott. Amikor pedig ugyanaz a muszka észrevette, hogy segítséget kapott az imént föbe kólintott baka és most visszaadhatja a kölcsönt, gyorsan feltartotta mind a két kezét. A baka pedig, akinek még sajgott a sebe, nem bántotta a muszkát, hanem odaszólt neki: gyerünk! És a legelső pihenőnél már együtt üldögéltek és megosztotta vele a kenyerét. Áldott természetű fiuk ezek, nincs bennök semmi a boszú érzetéből. De az olasszal szál másként áll a helyzet. Azt gyűlölik és a talán számára nincs pardon.

— Mégis, mit gondol, tábornok urj mi az oka ennek?

— Egy kicsit az is talán, hogy a baka meg van győződve arról, hogy az olasz hitszegés nélkül már vége volna a háborúnak. Mert hogy akkor ő is ott lehetne Galíciában és a cár palotájáig kergette volna a muszkát.

*

Amikor meglátták a nagy hegyeket és a sűrű erdőket a sziklákon, — beszéli a tábornok — mind azt kérdezték, van-e benne sok kígyó?

Rájuk rivaltam:

— Még csak az kell, hogy kígyótól féljen a magyar!

Néhány nap múlva jön az őrmester az etapéhoz.

— Hadbiztos urnák jelentem alássan, rumért küldtek a fiúk, kígyómarás ellen.

— Kígyómarás ellen rumot? Megőrültetek?

— Azt bizonygatják, jó az — előtte, hát mondok ielgyüttem érte.

A hadbiztos elérte a ravaszágot.

— Nincs ám rumunk, fiam, — mondta — ami van, sebesülteknek meg betegnek kell teába.

— Akkor alighanem megteszi más szesz is — felelte az őrmester rendületlenül.

*

Jólelkű, becsületes, megbízható, könnyen, egyetlen szóval megvehető, hanem néha huncut és okoskodó. A mikor először másztunk fel az Alpesekre, mindegyikünknek volt legalább egy téli pokróca. Persze beleizzadtunk a hegy-mászásba, a nap is forrón sütött. Hát könnyítettek magukon a honvédek. Egyesek eldobták a meleg pokrócot, úgy gondolva, arra már úgyse lesz szükség, csak felesleges teher. Hiába szóltak nekik a tiszték, hiába mondták, hogy hideg lesz odafenn, nem használt.

Hanem mindjárt az első éjjel fagyott és sűrűn esett a hó. Szegény fiuk dideregtek.

— Úgy-e, most elkelne a takaró, mi?

— El biz' a, — mondogatta egyik is, másik is — milyen jó volna most, ha megvolna. És titokban, hogy egyik a másik szégyenéről ne tudjon, mind visszalopódzott az elhajigált pokrócáért.

*

Szép, plüsből való takaró is volt egy köztük, édesen és gondtalanul, mint bölcsőben a gyerek aludt rajta egy honvéd.

— Te Tóth Géza, — mondom neki — de finom pokrócod van, talán bizony zsákmányoltad?

Felugrik a honvéd, haptákat vág:

— Tábournok urnák alássan jelentem, nem loptam én, úgy kaptam.

— Kitől?

— A szeretőm küldte Pestről libezgóbéba, sok megspórolt pénze van, szakácsné.

— Azt hittem, Galíciából hoztad?

— Nem, tábournok urnák alássan jelentem, otthagytam én a zoknak még az ótott tetűimet is, ne mondassák, hogy a honvéd elvitt valamit.

*

Kedves, ötletes fiuk, szeretem őket, mintha édes fiaim lennének. Büszke vagyok rá, hogy ők is úgy tisztelnek, mint az apjukat, úgy ragaszkodnak hozzám. Nem is szeretem, hogy valahányszor meglátnak, akárhányszor közibük jövek, felugrálnek a helyükről, akármilyen fáradtak, és előírásos fejvetéssel tisztelegnek a legprecízebb formában, mint béke idején a Városligetben.

— Figyelmeztessétek a legénységet, — szóltam a tiszteknek — hogy itt a tűzvonásban nem ragaszkodom az előírt formaságokhoz.

Nem tudom, hogy értették a jó fiuk ezt az intézkedésemet, de mikor legközelebb felkerestem őket, hát mint a civilek: mind megemelte a sapkáját.

*

Engedelmesek, hálások, már nem is tudom elképzelni hogy élhetnék nélkülok. Egyetlen nagy család. A múltkor látom, hogy ugyancsak Tóth Géza egy csinos lányral akarja megértetni magát, aki persze, mint valamenyien ezen a vidéken, egy kukkot sem ért másképp, csak szlovénul. Rászólok:

— Te Tóth Géza, el ne csavard annak a lánynak a fejét, megtudja Pesten a szeretőd, a szakácsné.

— Tábornok urnák alássan jelentem, — feleli Tóth Géza — nem lehet ezekkel menni amúgy se semmire. Nem tudnak ezek se magyarul, se németül, se — oroszul.

A Lactarius-hegyi csata megismétlődött

Krisztus születése után 556-ban Teja, a keleti gótok utolsó királya még egyszer megpróbálkozott a bizánciak ellen és elszánt seregét, halálra kész férfi mindahány, nekivezette Narzeg csapatainak. A történelem e rendkívüli csatájában, mint Prokopius olyan gyönyörűen feljegyezte, elvérzett mindenki, aki keleti gót volt és a sok holttest között hevert Tejáé is, a keleti gótok utolsó királyáé.

Az Alpések egyik hegycsúcsán már hetek óta néztek farkasszemet a mi katonáink az olaszokkal. Hz ellenségnek mintegy hat zászlóaljával szemben részünkről mindössze egy tiszt és ötvenkét ember: a tiszt is, a legénység is magyar honvédek. Egy előretolt állásban voltak, kétezer méternél magasabban a szülő földjüknél, csupa kipróbált katona, aki a háború eddigi folyama alatt mindig és mindenütt a legnagyobb veszélyt kereste és tervszerűen a halállal Kacérkodott. Csata-térről itt a hegycsúcson szó sem lehetett, az egész front, alig több harminc méternél, egy picinyke sík folt két égbenyíló szikla között. A mieink már epedve várták az olasz támadást, amely azonban egyre késett. Végre június huszadikán, pontosan éjjeli egy órakor, az előőrsök erős olasz támadást jeleztek. Mintegy háromezer alpini és bersaglieri vonult fel ötvenkét magyar hon-

véd ellen, akik élükön egyetlen tisztjükkel, készséggel vették fel az egyenlőtlen küzdelmet, melynek végső eredménye nem lehetett kétséges.

Éjjel egy órától egész hajnalig tartott a harc és a parányi sereg lassanként előlről, hátulról, jobbról és balról kapta a tüzet. A golyók zuhogtak, mint a záporosó, ahány lövés, annyi halál. Százával veszett az olasz, de mihelyst egy felbukott, másik kettő került a helyére. Minden áron el kellett foglalniok a mi előretolt állásunkat, még ha ott vész a hat zászlóalj utolsó szálíga. Sötét volt, amikor a rettenetes öldöklés megkezdődött, és megvirradt, amikor az olaszok még egy tapodtat sem tettek előre a helyről, ahonnan a tüzelést megindították. Egyre újabb és újabb olasz katonaság kúszott fel a hegyre, majd belátva, hogy puska-harccal semmire sem mehetnek, rohamra határozták el magukat. Sűrűn, mint a hangya, dőltek neki a cikcakkos sziklacsúcsnak, amelyről immár órák óta kérelhetetlenül süvített a halál.

— Avanti hungari! — ordították habzó szájjal, amint bajtársaik holttestein bukdácsolva, mind előbbre jutottak és már már benn is voltak az ötvenkét honvéd állásában.

Ekkor még egyszer felhangzott a tiszt hangja:

— Fiuk, — kiáltotta, — csak mentől drágábban adjuk az életünket!

Válaszul e szavakra, közvetlenül a biztos halál küszöbén tehát, felhangzott a Himnusz és az Alpések e véres virradatban fájdalmasan visszhangozták az Isten áldd meg a magyart.

Ami ezután következett, az igazában szentebb dolog egy újságíró egyszerű feljegyzésénél. Öt olasz esett neki egy honvédnek, és amikor szívéen szúrva felbukott mind az öt és véres testük élettelenül gurult le a szik-

láról, más öt, más tíz alpini került a helyébe és rendületlenül folytatta az élet-halálharcot. Amikor a honvédek puskatusa már szétmállottan darabokban hevert, amikor a bajonettjük kettétört a kemény olasz koponyákon, késekkel, kövekkel verekedtek tovább, melyek a gyilkos küzdelemben leváltak az ércnél keményebb sziklákról. És legelől a tiszt, akit végre halálra sebeztek: százan is egy ellen.

Reggel hét órakor odafenn az ormokon minden elcsendesedett. Mintegy háromezer olasz pusztult el, míg ötvenkét honvédet és egyetlen tisztet ki tudtak vetni egyébként jelentéktelen állásukból. És a világháború e legformidábilisabb küzdelmét a hajnal pirkadásától kezdve a befejezésig a hős honvédek ezredese távcsövön végignézte. Segítségét nem küldhetett, mert bár légvonalban igen csekély volt az előretolt állás és tartaléksereg közötti távolság, a realitásban az eléréséhez teljes huszonnégy óra kellett.

Megmenteni tehát a honvédeket nem lehetett, de hősi halálukat megböszülni közvetlen nyílt alkalom. Az ezredes engedte, hogy az olaszok elhelyezkedjenek a drágán meghódított hegyormon, engedte, hogy kússzának fel oda mentől hamarébb és áhítozta, hogy mentől többen. Az olaszok pedig, a hadviselésben majdnem a naivitásig járatlanok, egész tartalékukat felmászatták a két hegycsúcs közötti tisztásra.

Alighogy elhelyezkedtek, parlamentairt küldtek az ezredeshez, kérve, adjon fegyverszünetet a halottaik eltakarítására. Hoz ezredes e kérelmet visszautasította. Mert akkor már készen volt tervével. Mindenekelőtt arról volt szó: kiéheztetni a zászlóaljkat, amelyek ötvenkét ember ellen felvonultak. Már másnap ismerték a mieink az ellenség hadtápvonalát. Egyetlen gépfegyvert állított

fel az ezredes az úton, az egyetlen úton, amelyen át az olaszokat élelmezni lehetett. Ámde az olaszok elővigyázatosak voltak és nappal nem vonultatták fel a málhás állataikat. úgy gondolták, majd éjjel, a sötétség leple alatt. Ha a sziklák közötti végzetes úton a fele megbotlik, félrelép, lezuhan, — a másik fele mégis csak felér. így is lett volna talán, egy csendes nyári éjeién. Hanem a kísértetek órájában összeütköztek az ölmos felhők a hegyek fölött, rémes égiháború keletkezett, villám cikázott szüntelen és a mennydörgés mint ágyúszó hallatszott.

A babonás olasz nem szerethette ezt. Annál kevésbé, mert a cikázó villám fénye egy gondolatnyira megvilágította az ő állásaikat, a keskeny ösvényt a sziklák között, amelyen negyven öszvér élelmiszerral megpakoltan cihelődött fel a magaslatra. Ebben a percben már dolgozott a gépfegyver és mintha valaki kukoricát pattogatna, úgy szólott. A negyven málhás állat már le volt kaszálva, — kísérőikkel együtt szitává lyukasztva sodródtak a mélybe. Ezentúl pedig az olaszok, sejtve, hogy állásaik felderítve, már nem várták többé a málhásállatokat, a halált várták, mely tüzésünk biztos munkájában pontosan jelentkezett. Még éjjel volt, amikor az első gránát beütött és nyomában a második, a harmadik hibátlanul, mint a tűzparancsolat. Az Istenítélet! — ötvenkét honvéd, amint valahonnan nagyon messziről, némán boszuért kiált.

A tüzéség maga végzett el mindent e helyen. A gyalogságnak éppen hogy megszállnia kellett a hegycsúcsot, amelyet egy napra az olaszok birtokoltak. Drága kis darabka volt nekik; ezrek vérével itatták.

Magyar csárda az Isonzó mentén

Ez is a háború furcsa eltolódásai közül való: tipikusan magyar csárda a fellegek között; az égbenyúló sziklákra aggatva egy darabka Magyarország! Köröskörül hóborította hegyek, még ragyogó napfény a júliusi tél alkonyatában és valamivel odébb, néhány lépésnyire csupán, hogy a vad csobogása tisztán hallatszik, a kékeszöld Isonzó, amint értelmetlen sietséggel igyekszik mind távolabbra a forrásától. Valami irtózatossá váló hálátlanság van e sebességben; szabadulni mindattól, ahová tartozik, elhagyni a forrást, amelyből fakadt, elhagyni az ormótlan hegyeket, melyek a színes vízbe vetett árnyékukkal ostobán merednek utána.

ÉS valami isteni érzés e hűtlenséggel szemben a távoli rónát varázsolni ide, egy darab hazai földet a hegyek közé, egy csárdát a Tisza mellől, magyar tisztekkel, magyar katonákkal, dokumentálni a magyar hozzá tartozást százezer mértföldre otthontól, megszólaltatni a magyar dalt egy síró-rívó hegedű elnyútt húrjain.

A Gombkötő-csárda, — miért éppen hogy így hívják? — nem is úgy készült, magától adódott. Parányi síkság az Alpesebben, ahol a katona megállapodik, mielőtt útját a hegycsúcsokra folytatná, és rövid pihenő, ha véres sebével a maga lábán vánszorog vissza, vagy

úgy hozzák társai ponyvában. Picinyke rés, ami végtelen enyhülést ad irtó csaták után, új életet ahelyett, mely majdnem elveszett. Mint hajdan minden út Rómába, a csatatérre ez is úgy vezet, néhány talapalattnyi föld mindössze és mégis az egész országot adja. Valami rendkívüli kitalálás: érezni még egyszer a hazát, amikor a magyar katona idegen földön tűzbe megy, és érezni újra, érezni százszorosan, amikor égő sebével oda visszatér. A Gombkötő-csárdában már nem ég, nem tüzel többé, itt megszűnik fájdalom, szenvedés, az Alpesekből a magyar egyszerűen honi földre lép.

Egy nagyváradi főhadnagy a mestere a Gombkötő-csárdának, — az egész jókora lugas fenyőkből. Egyetlen gyalulatlan asztal van benne, akkora, mint egy kopersó, de frissen vágott fenyődeszkából készült és hófehér, erdőszagú, még majdnem illatos. Igazában csak üdítő-állomásnak volt szánva, de magyar tiszték, magyar orvosok csárdává bővítették. Nemcsak teával, tejjel, savanyúvízzel szolgálnak itt azoknak, akik jönnek vagy akiket hoznak felülről, hanem honi ételekkel látják el azokat, akik felfelé mennek. A magyar gyomor pörköltizü Mekkája ez, ahová még háború nélkül is érdemes volna zarándokolni. Amit a nagyváradi posta Lebesgabéban liferál, annak itt van a gyűjtőhelye, és abból egyszer életében jóllakatnak minden tisztet, katonát, akiknek útja errefelé vezet.

És hogy a káprázat teljes legyen, a Gombkötő-csárdában állandóan magyar cigány muzsikál. A legjobbak egyike, kiket az öreg Rácز valaha produkált, a nagyváradi Rácз Imre. Persze ő egymaga, a primás, — a bandája ki tudja merre jár. ő is úgy került, ide a tűzvonalból súlyos betegen, a tüdeje, mély a kávéház fojtott füstjéhez szokott, nem bírta az alpesi tiszta levegőt. Galíciában és a Kárpátokban, ott még ment

valahogy, de az Alpeseekben a tüdeje kíséretet fűtyült a játékához. Hát ledirigálták a Gombkötő-csárdához s most itt muzsikál. Éjjel-nappal fáradhatatlanul *huzza*, és megható nézni, mint vetik fel fejüket a súlyos sebesültek is mesteri játékára. Már jobban is érzik magukat a magyar dal hallatára, mely itt ez idegen tájon lényegesen másként sír, kesereg. H magyar tehetség szembeszökően van benn ebben az egyetlen cigányban, a magyar jólelkűség, könnyelmű magyar úriság. Óraszám is *huzza* a sebesülteknek és sorba, rendelésre mindenik nótáját.

— Hát azt tudod? — ez az örök kérdés, amint hogy a válasz is az:

— Hát hogyan tudnám!

Pedig még nem is tudja, de elfűtyölteti, eldúdoltatja magának egyszer és már tényleg tudja hibátlanul. Minden pesti, váradi tisztet, kadétot névleg ismer.

— Emlékszik, nagyságos úr, egyszer Váradon...?

— Emlékszem.

— H Hungáriában az a szép fekete lány...?

— Férfjhez ment.

— Emlékszik... ?

Óraszám rágódna régi emlékeken.

— Bolond vagy, Imre, — korholja valaki — vagy még tán el is lágyulsz! Messzi van Pest ide, Várad is, meg egy se olyan az, mint volt a mi időnkben, régen. Játszszál no, okosabb...

Rácز Imrének megtelik a szeme könnyel erre a beszédre, pedig a legszebb nótáit játszsza.

— Egy cigány, aki sír! — kiáltják többfelől és mindnyájan koccintunk, iszunk, nevetünk.

A muzsikaszó hallatára a sebesült katonák csöndben közelednek a lugas felé. Aztán leülnek; körülülük széles körben, hármás, négyes sorokban. A tiszték, lo-

várol leszállított huszár valamennyi, elgondolkodva merednek maguk elé, aztán le se veszik többé a tekinteteket az egyre fájdalmasabban szóló hegedűről, úgy énekelnek. A közeli ágyúszó elhallgatott, izgalmas csend a tiszta éjben, melyet a teli hold ezüstre mázolt. A távolban libegő arany foltocskák a sűrű fenyők között: szentjános bogarak, amint szerelmi epedésükben hirtelen kigyúltak. Már nemcsak a tisztek énekelnek, a felvonuló katonaság is, mely éjszakára a Gombkötőnél megpihen, és a sebesültek, akik a lugas köré sereglettek, és négy kopott húron által a szívüket küldik oda vissza, ahonnan elkerültek.

Pillanatfelvételek az olasz hadszíntérről

Ami a legjellegzetesebb: Karintia, Krajna és Tirol lakossága nem hogy nem veszi komolyan az olasz háborút, de még csak nem is hisz benne. Hiába vittek el minden épkézláb embert katonának; Standschützeknek az öregeket és Jungsohützéknek a középiskolai tanulókat, az otthon maradottak: asszonyok és leányok, egészen apró gyerekek, nem tudnak és nem akarnak érezni semmit az egész iszonyatból.

Még a kis falukból, melyek közvetlen a front közelében vannak, sem lehetett elkergetni a sok asszonynépet és hiába dörögtek az ágyuk a fejük felett, még csak a nagy bömbölés irányába se vetették a fejüket.

Vége is, hogy ne lábatlankodjanak a katonaságnak, a derék etappenkommandáns, akinek nem volt szive a sok fehércseléd ellen karhatalmat igénybevenni, munkára fogta az otthonmaradottakat. Élelmiszerszállításra és egyéb könnyű házimunkára fogta be a sok asszonyt, leányt; krumplit tisztogatnak a kenyérsütéshez, dagasztanak! és tisztára mossák az átizzadt fehérneműt. A felnőttek két korona napszámot kapnak, egy koronát a gyerekek. És hálások és boldogok, hogy ők is, mint apáik, férjeik és testvéreik, kivehetik részüket a háborúból, ha már el kellett hinniök, hogy van egyáltalán.

Igen, a kenyér, a jó kenyér további szenzációja a hadviselésnek errefelé. A sok budapesti és bécsi péknek a szíve meghasadna, ha látná, micsoda kenyér járja itt a katonaságnál és nem napjában háromszor, mint ők hirdették emberemlékezet óta, hanem állandóan friss sütemény. Célzatosan mondom süteménynek, mert tényleg az, valami jobbat, ízletesebbet Gerbeaud sem tud kitalálni. Annál a divíziónál, melynél legutoljára jártam, naponta tizennégyezer kenyeret sütnek, de friss és zamatos, még ha egy hetes is. Ötven százalék búzaliszt, huszonöt százalék krumpli és huszonöt százalék kukorica. A katonák Lobban szeretik a békeidőbeli házi kenyérnél, amint hogy jobb is. Pláne hogy kömény és ánizsmag is van benne.

*

A szlovén lakosság nem tudja beleélni magát a háborúba és csakugyan komolyan hiszi, hogy hadseregünk az olasz határon gyakorlatozik. Egy kis községben például egy magasrangú tisztet kellett bekvártélyozni. Äz öreg asszony, akinek a házát kiszemelték, váltig azt hangoztatta, hogy neki nincs egy darabka ágyneműje sem, sohasem is volt.

— Helyes, — válaszolt a kvártélycsináló, — akkor huszonnégy honvédet helyezünk el a szobába, azok elfeksznek a puszta földön is.

Egy órával utóbb már jelentkezett az anyóka.

— Sikerült a padláson találni matracot, ágyneműt, — motyogta, — elfekhet azon még a császár is, nem egy generális, akiért naponta rongyos ötvenkét fillért fizetnek.

*

Ugyanennek az öreg asszonynak van egy kis földje, amelynek termését felajánlotta a katonaságnak.

— Aztán mit kér azért a marék szénáért? — kérdezte a hadtáparancsnok.

— Azt hiszem, nyolcszáz korona nem lesz sok, — felelte az anyóka.

A hadtáparancsnoknak, a szakértő huszárcapitánynak, az ajka sem mozdult meg erre a vakmerő követelésre.

— Valóban nem sok, — felelte — és meg is adom.

Azzal egy cédulát nyomott az öreg asszony marékába, aki most aztán egy szót sem értett az egészből. A huszárcapitány azonban segített rajta:

— Maga néni, nyolcszáz koronát kért a termésért, én ezt megadom. Itt van az utalvány, háború után Bécsben beválthatja.

Az asszonyt majdhogy kirázta a hideg és csak úgy vacogott a foga, míg felelte:

— Jobb szeretnék egy kis készpénzt mindjárt. A széna megér száz koronát, de ha rögtön ki tetszik fizetni, nyolcvanért odaadom...

Ugyanez az öreg asszony másnap jött panaszolni, hogy az éjszaka egy trén táborozott a földjén és legalább ötszáz korona kárt csinált.

— Kell öt korona készpénz? — kérdezte a kapitány.

Az öreg asszony pedig kapva-kapott utána.

A mi határainkon végig munkásosztagok dolgoznak az utakon, civilben, csak a karjukon van fekete-sárga szalag, a fejükön huszársapka. Az egész nagy hadseregünkben immár ők az egyetlenek, akik piros sapkát hordanak. Messziről nézve őket, sűrű tömegekben úgy festenek, mint a ribizlibokor. Ribizlinek is hívja őket a magyar huszár és nevet rajtuk, bárha a szíve meg-

szakad, amikor a tradicionális huszársapkát illetéktelen fejen látja.

*

Ahol másként nem lehet, főzőszekrényekben szállítják fel a hegyekre a katonáknak a meleg kosztot. Ezekben a kitűnően konstruált edényekben nyolc óra hosszat is eláll melegen az étel, sőt a hús még tovább párolódik a forró levesben és porhanyóssá lesz.

Hanem ezeket a főzőedényeket, mihelyst tartalmukat elköltötték, vissza kell vinni a legközelebbi hadtápellomásig, ami bizony útnak hosszú is, fáradságos is.

Legutóbb borzalmas vihar volt a hegyek között és a jó honvédek huszonnégy órára egyszerűen elsikkasztották a főzőedényeket; célzatosan elfelejtették visszavinni.

Amikor másnap a kochkisznik mégis visszakerültek a hadtápellomásra, a hadbiztos ráförmedt a káplárra:

— Jól tudjátok, hogy milyen kevés főzőszekrényünk van, mégis napokig tartjátok odafönn a hegyen.

A káplár pedig a maga tizenegy hónapos Kriegserfahrungjával nyugodtam felelte:

— Hadbiztos urnák jelentem alássan, tessék írni a honvédségi miniszternek, ha a főzőedény kevés. Isten engem ne segítsen, ha nem küld postafordultával még többet is annál, amennyi kéne.

A generális, aki éppen szemlén volt a hadtápvonalnál, kuriózumképpen megírta a honvédkáplár határtalan bizodalját Hazai Samu miniszternek.

Alig néhány nappal a levél vétele után 280 darab vadonatúj főzőszekrény érkezett a honvéddivízióhoz és hogy a címzett pontosan kézhez vehesse, a szállítmányt Budapestről egy magasrangú miniszteri tisztviselő kíséerte.

Hogyan kezdődött az olasz háború ?

Miután csapataink bravúros tüzérségi előkészítés után kiverték a bersagliereket állásaikból, ezek halottaikat és sebesülteiket magukkal vitték, de kénytelenek voltak számos fegyvert, patront, egyéb felszerelést, irattáskákat visszahagyni, hogy menekülésüket megkönnyítsék.

Egy ilyen irattáskából került elő egy Georgi Quadro nevezetű olasz zászlós naplója, meglepően primitív feljegyzések, amelyeket pontebbai téli garnizonja alatt vett papirosra. Az egyszerű sorokon által egy szomorúan végződött szerelmi regényt tár elénk Georgi Quadro, aki civilben bankhivatalnok lehetett, de ami ennél sokkalta érdekesebb, halvány képét adja, hogyan gyúlt ki az ég az Alpeselek felett, hogyan kezdődött az olasz háború.

A nevezetes följegyzésekből a következőket volt érdemes, az eredeti fogalmazás lehető megtartásával, lefordítani.

Február 5.

Századomat elküldik Pontebbába. Borzasztó unalmas, csöndes fészek, nem lehet benne agyonütni a napot. Mindenütt csak hó van és eddig nem is képzeltem,

hogy ilyen magasan fekket a hó. Tegnap az én szakaszom volt fõnn a hegyen, ahol a határ húzódik. Három méter magas hó van a hegyen, a telefonpóznák alig látszanak ki belõlük. Sokat szenvednek az emberek a hidegtõl, szidják a havat és hideget, panaszkodnak, hogy miért nem adnak nekik meleg ruhát, ha már ide küldték õket. Nem is értem, mit keresünk itt. Fenn a határon egyetlen egy osztrák katona állott. Egymással szemben posztolt az olasz és osztrák, topogtak a hóban és átkiabálták egymáshoz, hogy hideg van. Mikor az osztrákot leváltották, nevetve búcsút intett az én emberemnek. úgy látszik, az itt a dolgunk, hogy a havat õrizzük. Csak azt nem értem, miért kell tizenhét olasznak õrizni egy darab havat, amit onnan túlról csak egy ember õriz.

Február 11.

Leváltották a szakaszomat, visszamentünk a faluba. A mama és Giulietta irtak hazuról. (Signora mi e molto simpatica.) Nagy kár, hogy bucsút kellett vennem tõle. Hosszan válaszoltam neki is, a mamának is. Kíváncsi vagyok, megkapom-e a wermuthot és mikor jön meg a meleg holmi. Tegnap egész éjjel tivoliztunk. Rém unalmas itt az élet.

Február 23.

Megint künn fagyoskodtunk négy napig. Nagy posta várt Pontebbában, fényképek, újságok. úgy látszik, most a németek mégis végképp megverték az oroszokat. úgy kell nekik. Bárcsak mindenkit megvernének, aki miatt nekünk itt kell fagyoskodnunk a dermesztõ hidegben. Ha nem vigyáz az ember, még talán lefagy az orra.

Sohasem láttam még ilyen buta időjárást. Nagyon örülök a bornak, amit Qiulietta küldött. Az melegít egy kissé és melegíti a szívemet. (Io t'amo carissima arnica.)

Március 27.

Mindenütt szép idő van, írják hazulról. Nekünk pedig most küldték a téli holmit. De okosan, mert itt még egyre havazik. Már azt hittem, hazaeresztenek bennünket, a mama viszont azt írja, hogy háború lesz. Én nem hiszek benne, hiába csinálnak itt Pontebba mögött lövészárkokat velünk. Azt hiszem, csak azért csináltatják velünk ezeket a lövészárkokat, hogy a katonák liaiálra ne unják magukat. (Buffától kapok hús lírát.)

Április 8.

Most már csak két méter a hó, ellenben kökemény és síkos a teteje. Ma céllövő gyakorlatot tartottunk a lövészárkokban. A katonákat mulattatta a céllövés, azt mondták, furcsa érzés a lövészárkokban lenni.

Április 12.

Mégsem lesz háború. A főnököm azt írja, hogy a bankoknál azt beszélnek, hogy békés úton megkapunk mindent az osztráktól. Ma tisztí patrouille jött fel a hegyre az osztrák posztokat megvizsgálni. Megmondtam neki, mit irt a főnököm. Nagyon kedves fiú, a bécsi Länderbanknál van, meginvitált Bécsbe, ha béke lesz. Talán majd el is megyek Giuliattával. Nem is értem, miért haragszanak némelyek az osztrákra. Akiket én ösmerek, kedves emberek, a kollégám a Länderbanktól volt már háborúban, megsebesült, pihenni küldték ide.

Április 24.

Ma feljött a hegyre egy osztrák tiszt. Megvizsgálta az öröket, akik feszesen tisztelegtek neki. Beszélgettem vele, azt mondta, hogy ő tüzértiszt, azért van piros stráf a gallérján. Kérdeztem, hogy milyen ágyútól való. Azt mondta, hogy ő egy harminc és feles tisztje. Giulietta tizennégy nap óta nem írt levelet. (E rovinata.) A hó erősen olvad. A napnak már van egy kis ereje. A fiuk nagyon izgatottak, azt rebesgetik, mégis lesz háború, különben nem tartanának itt bennünket hétszámra hiába.

Május 4.

Sok katonaság érkezett. Szardíniái és szicíliai katonák is jöttek. Hangosan és sokat beszéltek és a tisztok este azt mondták az összejövetelen, hogy őket azért küldték ide, mert a mi határmenti katonáink nem megbízhatóak. Azt mondták, hogy érdekeltségeik vannak osztrák vidékeken, tehát félnek az osztrákoktól és a horvátoktól, akik erősebbek, mint ők. Eddig nem vettem észre, hogy így lenne. Az új tisztok azt mondják, hogy ágyukat is hoznak ide és tüzerek is jönnek. Giulietta három üveg bort küldött, de egy sor írást sem mellékelte hozzá.

Május 14.

Megint katonaság jött, ezúttal calabriaiak. Az osztrák tisztok barátságatlanabbak már, nem nyújtanak kezét, mint azelőtt. A posztok sem beszélgetnek egymással. Ágyukat hoztak és Pontebba mögött felállították őket. Parancsot kaptunk, hogy az ellenségeskedések megkezdésekor ki kell üríteni Pontebbát. Sokan már elmene-

kültek, az én házigazdám holnap megy a családjával együtt. No végre irt Giulietta. Most már értem, miért hallgatott olyan soká. Eljegyezte magát mással. (Addio signorina, addio Giulietta.) Bánom is én, úgysis háború lesz. Äz ezredes ma nálunk volt. Összehívta a tiszteket és nagyon bizalmasan, őszintén beszélt velünk. Azt mondta, hogy nekünk az lesz a feladatunk, hogy Pontebba mögött megszálljuk a lövészárkokat, araik készen vannak és védjük meg Olaszország földjét az osztrákok, a magyarok és horvátok támadásától. Azt mondta, hogy utolsó csepp vérig kell védeni az állásokat, míg barátaink majd Trentino és Trieszt felé vonulnak. Azt mondta, Olaszország szeme rajtunk van, mire mi hosszan kiáltottuk: Evviva. Izgatottan és sokáig beszélgettünk egymással.

Május 20.

Roppant ideges voltam ma fönn a hegyen. Minden pillanatban kitörhet a háború. Az osztrákoknál most is csak egy poszt áll a határon. Nyugodtan sétál fel és alá. úgy látszik, nem tudja, hogy háború lesz. Ma is fenn volt egy osztrák tiszt. Az, aki azt mondta, horjy a harminc és feles ágyútól való. Lefényképezett bennünket és mosolygott, mikor látta, hogy mi tizenheten vagyunk. Azt beszélük, holnap lesz a hadüzenet.

Május 23.

Éjjel mindenki elment a faluból. Reggel kivonult a katonaság is. Bevonultunk a lövészárkokba. Nagyon ideges és türelmetlen volt mindenki. Alig beszélünk egymással. Délben alig tudtam enni. Azt mondta az őrnagy, hogy majd kitelefonálja hozzánk a lövészárkokba,

ha az ezredes értesíti a hadüzenetről. Borzasztó meleg volt délután. Háromnegyed négykor három hurrah! hallatszott a hegyekről. A katonák ijedten kaptak a puskához. Az osztrákok három sortüzet adtak le reánk. Rémes érzés volt, amikor a golyók füttyültek felettünk. Aztán hosszú füttyülés hallatszott és közvetlenül előttünk egymás mellett hat gránát csapott le. Mélyen lehúzódtunk a lövészárkokba, nem szóltunk semmit egymáshoz. Aztán az osztrákok sem lövöldöztek tovább. Néhány perc múlva telefonált az őrnagy. Értesített bennünket arról, hogy Olaszország megüzente a háborút. Hozzátette, hogy éjjel majd kiküldi a király napiparancsát. Éjjel egy altisztet küldtünk négy emberrel Pontebba felé. Az altiszt ijedten jött vissza és azt mondta, hogy osztrák patrouille-ok vannak Pontebbában. Éjfélkor kijött az őrnagy adjutánsa és felolvasta a király parancsát, hogy háború van és elvárja tőlünk, hogy megnagyobbítjuk Olaszországot. Egész éjjel nem tudtam aludni. Roppant izgatott vagyok és folyton a mamára és Giuliettára gondolok, aki pedig elhagyott.

TARTALOM

Havasi gyopár.....	5
Az olasz katonákról, akik a legelső sorban küzdenek	14
Az ezredes szíve	20
Hogyan viselünk háborút kétezer méter magasságban	28
Magyar daltól hangosak az osztrák Alpesek	35
Hajnali tüzérharc a magas Alpokon	41
Für liegende kranke	49
Egy magyar generális a magyar honvédbakáról	85
A Lactarius-hegyi csata megismétlődött.....	60
Magyar csárda az Isonzó mentén.....	64
Pillanatfelvételek az olasz hadszíntérről.....	68
Hogyan kezdődött az olasz háború ?.....	72